

RI MARKOS

Keb' oxib' tzij puwi' ri Utzalaj Tzij rech ri Markos

Pa ri ukab' kija'lil ri eterne'l rech ri Kristo Jesus, ri Papi'as che jun ajuuq' chrech ri Komon tyox k'o pa ri Ajhi'erapolis, e ri Klemente che ajuuq' che ri Komon Tyox k'o pa ri Ajlejandri'a, kakib'ij che we Utzalaj Tzij ri', are ri Markos xtz'ib'an rech, ri are' che utijoxel ri Pedro. Chiwila' ri 1 Pedro 5,13: *"Ri Komon Tyox che k'o pa ri B'ab'iloni'a (Roma); ri e'are' che xesik'ixik je' jas ri ix, kuya' apan jun rutzil iwach; xoquje' kuya apan jun rutzil iwach ri Markos, ri nuk'ojol"*.

Ri uchomanik ri Utzalaj Tzij rech ri Markos, k'o pa ri nab'e taq tzij: *"umajib'al ri Utzalaj Utzij ri Jesus Kristo, Uk'ojol ri Dyos."* Pa ri 1,2-9,13 ri uj kaqeta'manj jachin ri Jesus ri ajnasaret, ri are are' ri ajawinel, are jun k'ak' uwinaq ri Dyos. rumal k'uwa' weri' are ri are' ri Kristo. Chiwila' 8,29: *"K'atek'ut, kuta chkech: '¿E k'u ri ix, in jachin ri in kib'ij?'. Ri Lu' kub'ij chrech: 'Ri at, at ri Kristo!'"*

¿Jas uwach k'uwa' we jun ajawinel ri' che kakikamisaj na ri winaq? Ri utzalexik uwach we k'otoj chi'aj ri' k'o pa ri 15,39: *"Ri jun k'amanlb'e chkech ok'al xoltato che k'o chuwach, aretaq chi' krilo che jeri' relb'al ub'i ri ranima' xub'ano, kuraqaqej uchi': '¿Qastzij nak'ut, we achi ri' are Uk'ojol ri Dyos!'".* Xoquje' kak'uttajik weri' ruk' che jamalik xkanaj kanoq jawi xmuq wi ri Jesus e ri are' xk'astaj ub'i uwach.

Pa ri nab'e uch'aaqapil ri wuj, kaqilo:

- A. 1,2-8: Utzij ri Xwan ajqasalja'
  - 1,9-11: Ri uqasna' ri Jesus (1,21-31: Katijonik e ke'resaj ri jetaq itzel)
- B. 2,1-3,6: Ri jetaq k'ax tzij pakiwi' ri e'ajfariseo
- C. 3,13-19: Ri Jesus ke'usik'ij ri ekab'lajuj
- D. 3,20-35: Ri erachalal ri Jesus man k'o ta kikojonik
- E. 4,1-5,43: Katijonik e ke'resaj ri jetaq itzel
- D'. 6,1-6: Ri winaq che ek'o chunaqaj ri Jesus man k'o ta kikojonik (Chiwila' chi jumul ri D)
- C'. 6,7-13,30: Ri Jesus ke'utaj ub'i ri ekab'lajuj tijoxelab' (Chiwila' chi jumul ri C) (6,34-44: Ri Jesus kuk'yarisaj uwach ri jetaq kaxlanwa)
- B'. 7,5-13; 8,11-13: Ri Jesus kuriq chi jumul k'ax kuk' ri e'ajfariseo (Chiwila' B)
  - 7,14-8,9: Ri man e'ajjudi'o taj xoquje' j kesik'ix pa ri kicolotajem.
- A'. 8,27-30: Ri Pedro kuch'ob'o che ri Jesus are ri Kristo.
  - 9,2-13: Ri Jesus kajaltajik ri uwachb'al.

Ri Jesus man kraj taj che ri utijoxelab' kakib'ij che are are' ri Kristo, rumal rech che ri e'ajjudi'o kakichomaj che ri Kristo ke'utotajisaj ri Israel pa uq'ab' ri Roma; e ri Rajawib'al ri Kristo man are ta wa' weri'.

RI MARKOS

Ri utzij ri Xwan Ajqasalja'

(Mt 3,1-12; Lc 3,3-18)

¹Umajib'al ri Utzalaj Utzij ri Jesus Kristo, Uk'ojol ri Dyos.

²Je' jas tz'ib'atalik pa ri uwuj ri Isa'i'as ri q'axal utzij ri Dyos:

Je', kintaq ub'i ri nupataninel
chawach arech kusuk'umaj ri ab'e.

³Uch'awib'al ri kuraqaqej uchi'
pa ri tz'inalik ulew:

Chisuk'umaj ri ub'e ri Ajawxel,
chib'ana' jikom chrech ri ub'e.

⁴Ri Xwan ri Qasalja' xb'e pa ri tz'inalik ulew, kuya ub'ixik jun qasna' rech k'exo'j k'u'x e sachb'al makaj. ⁵Kepetik, ke'opan ruk' ri are', ri winaq rech ri Jude'a, ri winaq rech ri Jerusalem. Kub'an ri kiqasna' ri e'are' e kkisol ri kimak.

⁶Ri Xwan ukojom jun utz'umal kameyo; e kutzuq rib' ruk' taq sak' e ruk' uwa'lche'. ⁷E kub'ij: «Petinaq uloq chwij ri in, jun chik che are ko chi na chnuwach ri in. Ri in man taqal ta chwij kinmej wib' chuwach e che kinturu ri uxajab'. ⁸Ri in, xinb'an ri iqasna' ruk' ja', k'atek'ut ri are' kub'an na ri' ri iqasna' pa ri Tyoxlaj Uxlab'axel».

Ri uqasna' ri Jesus

(Mt 3,13-17; Lc 3,21s)

⁹K'atek'uri', pa taq we q'ij ri', ri Jesus kpe uloq chi pa ri Nasaret rech ri Galile'a, k'atek'uri' ri Xwan kub'an uqasna' pa ri Jordan. ¹⁰E aretaq chi' kpaqi' uloq pa ri ja', krilo che kjaqataj ri kaj e ri Tyoxlaj Uxlab'axel je' jas jun palomax che kqaj uloq puwi' ri are'. ¹¹K'atek'uri' jun ch'ab'al kpe uloq pa ri kaj: «At ri at loq'alaj nuk'ojol, at ri k'o ronojel nutoq'ob' awuk'».

Ri k'ax pa ri tz'inalik ulew

(Mt 4,1-11; Lc 4,1-13)

¹²Xas uchanim ri', ri Uxlab'axel kuch'ikmej ub'i ri are' pa ri tz'inalik ulew. ¹³E kk'o'ji' pa ri tz'inalik ulew kawinaq q'ij. Ri Satanas kutaqch'ij ri are' che ri makaj. Ri are' k'o chkixo'l ri chikop, k'atek'uri' ri e'anjel kkipatanij ri are'.

Ri umajib'al ri utzij ri Jesus

(Mt 4,12-17; Lc 4,14s)

¹⁴Aretaq chi', xjachitaj ri Xwan, ri Jesus kpe uloq pa ri Galile'a, kuya ub'ixik ri Utzalaj Utzij ri Dyos: ¹⁵«Ukamik ri' xtz'aqat ri kajb'al, ri Rajawib'al ri Dyos naqaj chik k'o wi: Chik'exa' b'a' ri ik'u'x e chixkojon b'a' chrech ri k'ak' Utzalaj Tzij».

Ri ekijeb' enab'e tijoxelab'

(Mt 4,18-22; Lc 5,1-11)

¹⁶Aretaq chi' tajin kasutin chuchi' ri polow ri Galile'a, keril ri Simon e ri Atrix, che rachalal ri Simon, tajin kkik'yaq ri k'at pa ri polow. Ri e'are' e'ajchapal taq kär. ¹⁷Ri Jesus kub'ij chkech: «Chiniterne'b'ej ri in, e kinb'an na chiwech, ix chapal taq kär chkech ri winaq». ¹⁸K'atek'uri', xas chanim kkiya kan ri kik'at e kkiterne'b'ej ri are'.

¹⁹Kb'in chi apanoq jub'iq' e keril ri Santi'ago uk'ojol ri Seb'ede'o, e ri Xwan che rachalal are'. Xoquje' ri e'are' ek'o pa ri jukub' e tajin kkisuk'umaj ri kik'at. ²⁰Chi chanim ke'usik'ij. Ri e'are' kkiya kan ri kitat Seb'ede'o pa ri jukub' kuk' ri erajchakib' e kkiterne'b'ej b'i ri are'.

Ri utzij ri Jesus pa ri Kafarna'um

(Lc 4,31-37)

²¹Ke'okik pa ri Kafarna'um. Arechi' q'ij sab'ado, kok pa ri uk'olb'al ch'ab'al k'atek'uri', katijonik chrech ri tzij. ²²Utz kkita ri utzij, rumal che ktijonik je' jas jun winaq che k'o reqlen, man junam ta kuk' ri etz'ib'anel. ²³K'atek'uri', chi pa ri sinagoga k'o jun achi che chapom rumal jun itzel uxlab'al, xumajij kuraqaqej uchi' ²⁴e kub'ij: «¿Jas kawaj chqech ri uj, Jesus at Ajnasaret? ¿La xatpetik arech kak'isa' tzij paqawi' ri uj? In weta'm at jachin ri at: at ri at tyoxlaj uwinaq ri Dyos». ²⁵K'atek'uri', ri Jesus kuyajyatej ri are': «Mak'o jun tzij mab'ij, chatel uloq ruk' ri are'». ²⁶Ri are' sib'alaj kutzuytza' ri itzel uxlab'al, sib'alaj kuraqaqej uchi', k'atek'uri', kel uloq ruk' ri are'. ²⁷Konojel ri winaq kkixib'ij kib' e kkita chkib'il kib': «¿Jas wa' weri'? ¡Jun k'ak' tzij che kuya ub'ixik ruk' reqlen! ¡Xoquje' ktaqan chkech ri itzel taq uxlab'al, k'atek'uri' keniman chrech!». ²⁸Kb'e utzijol we jastaq ri' pa ronojel ri rulew ri Galile'a.

Ri Jesus kukunaj ri chichu' uji' ri Lu'

(Mt 8,14s; Lc 4,38s)

²⁹Arechi' kel uloq pa ri uk'olb'al ch'ab'al, kpe kuk' ri Santi'ago e ri Xwan pa ri rachoch ri Simon e ri Atrix. ³⁰Ri uji' chichu' ri Simon k'o pa ch'at rumal k'o jun nimalaj q'aq' chrij. K'atek'uri' kkitzijoq weri' chrech ri Are'. ³¹Kqib' ukoq ruk' ri are', kuchap koq ri uq'ab', k'atek'uri', kuwa'lisaj. Ri nimalaj q'aq' kel chrij, k'atek'uri', xok che kipatanaxik.

Ri Jesus ke'ukunaj sib'alaj winaq

(Mt 8,16; Lc 4,40s)

³²Aretaq chi' kqaj ri q'ij, kk'am ub'i chrech konojel ri eyawab'ib', xoquje' ri winaq che echapom rumal ri itzel uxlab'al. ³³Konojel ri siwantinamit ek'o ukoq chuchi' ri ja. ³⁴Ke'ukunaj sib'alaj iyawab'ib' winaq, e ke'uk'yaq ub'i sib'alaj e'itzel. Man kuya ta b'e chkech ri e'itzel che kech'awik, rumal che keta'm uwach ri are'.

Ri Jesus kb'e ub'i pa ri Galile'a

(Lc 4,42-44)

³⁵Aretaq chi' kpakak uloq ri uxe' kaj, kwa'lajik, kel ub'ik e kb'e pa jun tz'inalik ulew. Chila' kch'aw ruk' ri Dyos. ³⁶Ri Simon e ri erachi'l kkiterne'b'ej ub'i ri are'. ³⁷Aretaq chi' kkiriqo, kkib'ij chech: «Konojel ri winaq katkitzujuk». ³⁸Ri are' kub'ij chkech: «Jo' pa jun k'olib'al chik, pa taq ri nik'aj tinimit chik, arech, xoquje' kintijonik chech ri tzij chila'; ¡xa rumal k'u wa' weri' inpetinaq uloq'!». ³⁹Kb'e pa ronojel ri Galile'a, ktijonik chrech ri tzij pa taq ri uk'olb'al ch'ab'al e ke'uk'yaq ub'i ri e'itzel.

Ri Jesus kukunaj jun winaq che tajin kaq'ij ri utz'umal

(Mt 8,2-4; Lc 5,12-16)

⁴⁰Jun winaq che tajin kaq'iy ri utz'umal, kpe ruk' ri are', kuta toq'ob' chrech, kxuli' chuwach e kub'ij chrech: «Weta kawaj, kuya' wa' kinakunaj ri in». ⁴¹Ri Jesus kel uk'u'x chrech, ri are' kulik' ri uq'ab', kuchapo ukoq k'atek'uri', kub'ij chrech: «Kinwaj, chatkunatajoq».

⁴²K'atek'uri', xas chanim ch'ajch'oj chik ri utz'umal e kkunatajik. ⁴³Kujach ub'i ri are' e kuq'at uwach, arech man kub'ij ta weri', ⁴⁴kub'ij chrech: «Man k'o ta jun tzij kab'ij: are jat k'ut e jak'utu' awib' chuwach ri chuchqajaw. Ja'sujaj ri tab'al toq'ob' rumal rech che at utz chik, jacha xtaqan ri Mo'ises, arech jun ilab'al chkiwach». ⁴⁵Ek'ut ri are', aretaq chi' xel ub'ik, sib'alaj ruk' ki'kotemal kok che ub'ixik we jasach ri', xa jek'uri' ri Jesus man kkowin ta chik utz rokib'al kub'an pa jun tinamit. Are kkanaj kanoq pa ri taq tolonik kolib'al, k'atek'uri', ri winaq kepe uloq ruk' ri are'.

Ri Jesus kukunaj jun achi che che'rinq ub'aqil

(Mt 9,1-8; Lc 5,17-26)

²¹Aretaq chi' kok chi jumul pa ri Kafarna'um, eta'matalik chik che ri are' k'o cho ja. ²Sib'alaj winaq kepetik, k'atek'uri' xoquje' man k'o ta chi k'olib'al chuwach ri uchi'ja. Ri are' kuya ub'ixik ri tzij chkech. ³Kk'am ub'i chuwach, jun chi che che'rinq ub'aqil, k'amom ub'i kumal ekijeb' achijab'. ⁴Man kekowin taj ke'opan ruk' ri are' rumal rech che ek'o sib'alaj winaq, kkipaqab'a' puwi' ri uxotal ri ja jawichi' k'o wi ri are'. Kkib'an jun teq', k'atek'uri' kkiqasaj ri ch'at jawi' q'oyol wi ri kaminaq ub'aqil achi. ⁵Ri Jesus kril ri kikojonik, k'atek'uri' kub'ij chrech ri kaminaq ub'aqil achi: «Walk'uwa'l, ksachitaj ri amak». ⁶Et'uyul chila' enik'aj ajtz'ib'anel che kkichomaj pa kanima': ⁷«¿Jasche che we achi ri' kub'ij we tzij ri'? Tajin kub'ij itzel tzij yoq'ab'al rech ri Dyos! ¿Jachin kkowinik kusach ri makaj? Xaq xuwi ri Dyos». ⁸Xas chanim, ri Jesus kuna' ri jastaq che kkichomaj pa ri kanima'; k'atek'uri', kub'ij chkech: «¿Jasche kichomaj weri' pa ri iwanima'? ⁹¿Jachinchike man k'ax ta ub'ixik: ksachitaj ri amak, on chatwa'lijoq, chak'ama' ukoq ri ach'at, k'atek'uri' chatb'inoq?. ¹⁰Xa jek'uri' arech kiweta'maj che ri uk'ojol ri achi k'o ri ukowinem arech kusach ri makaj chuwachulew, ¹¹kintaqan chawech –kub'ij chrech ri kaminaq ub'aqil achi– chatwa'lijoq, chak'ama' ub'i ri ach'at, k'atek'uri', jat cho ri awachoch». ¹²Kwa'lajik ri are', k'atek'uri', chanim kuk'am ub'i ri uch'at' e kel uloq chkiwach ri winaq. Ri winaq ksach kik'u'x k'atek'uri', nim kkil wi ri Dyos, kkib'ij: «Man k'o ta jumul qilom jun jasach che je' jas weri'».

Ri usik'ixik ri Levi

(Mt 9,9; Lc 5,27s)

¹³Kel chi ub'i jumul chuchi' ri polow, k'atek'uri', konojel ri winaq kepe ruk' ri are', ri are' kuk'ut ri tzij chkiwach. ¹⁴Kb'ek, k'atek'uri' kril ri Levi, ri uk'ojol ri Alfe'o, che t'uyul pa ri jun k'olib'al jawi' kmol wi ri alka'al. Kub'ij chrech: «Chinaterne'b'ej ri in». Ri are' kwa'lajik e kuterne'b'ej ri are'.

Ri Jesus kwa' kuk' ri e'ajmakib'

(Mt 9,10-13; Lc 5,29-32)

¹⁵Aretaq chi' k'o cho ri mexa pa ri rachoch ri Levi, sib'alaj e'ajtoq'inel pwaq e e'ajmakib' ek'o cho ri mexa ruk' ri Jesus e ri e'utijoxelab', rumal rech che sib'alaj ek'i ri kkiterne'b'ej ri are'. ¹⁶Ri ekitz'ib'anelab' ri efarise'o, aretaq chi' kkil ri are' che kwa' kuk' ri ajmakib', kuk' ri e'ajtoq'inel pwaq, kkib'ij chkech ri e'utijoxelab': «¿Suche? ¿La kwa' kuk' ri e'ajtoq'inel pwaq e kuk' ri ajmakib'?».

¹⁷Ri Jesus kuta weri', k'atek'uri' kub'ij chkech: «Ri winaq k'o kichuq'ab' man rajawaxik ta jun ajkunanel chkech, are rajawaxik chkech ri eyawab'ib' winaq. Ri in man inulpetinaq taj, arech ke'inulsik'ij ri esuk' winaq, are k'ut inulpetinaq che kisik'ixik ri e'ajmakib'».

Tzurnem taq tzij puwi' ri mewajik

(Mt 9,14-17; Lc 5,33-39)

¹⁸Ri e'utijoxelab' ri Xwan e ri efarise'o tajin kemewajik. Rumal k'uri' ek'o jujun keb'ekib'ij chrech ri are': «¿Suche, che ri e'utijoxelab' ri Xwan e ri ekitijoxelab' ri efarise'o kemewajik, k'atek'uri' ri e'atijoxelab' ri at man kemewaj taj?». ¹⁹Ri Jesus kub'ij chkech: «¿La kuya'o che ri erachil ri ch'ab' ala kemewajik aretaq chi' ri are' k'o kuk'? Aretaq chi' ri ch'ab' ala k'o kuk' ri are' man kuya ta ri' kemewajik. ²⁰K'atek'ut, kpe na ri' nik'aj taq q'ij aretaq chi' ri ch'ab' ala kesax ub'i chkech ri e'are', k'atek'uri' kemewaj b'a' ri' pa we jun q'ij ri'. ²¹Man k'o ta jun kuk'ajij jun q'el atz'yaq ruk' uch'aqapil jun k'ak' atz'yaq. We jeri', ri ch'aqap k'ak' atz'yaq kujik'ej ri' ri q'el atz'yaq, k'atek'uri', kunimarisaj ri' ri utelb'alil. ²²Man k'o ta jun kuya pa k'olik ri k'ak' amaja' pa q'e'l taq tz'um; we jeri', ri amaja' kuraqij ri' ri tz'um. Kchachi' ri' ri amaja' xoquje' ri taq tz'um k'olib'al rech. ¿Are k'ut', ri k'ak' amaja' rajawaxik kk'olik pa k'ak' taq tz'um!».

Ri tikb'al triko pa jun q'ij sab'ado

(Mt 12,1-8; Lc 6,1-5)

²³Pa jun sab'ado, b'enaq pa ri tikb'al triko. Ri e'utijoxelab' kkimich' ri triko arech kkib'an jun b'e. ²⁴Ri efarise'o kkib'ij chrech: «¿Chawilampe! ¿Suche kkib'ano ri man yatal taj kb'anik pa ri q'ij sab'ado?». ²⁵Kub'ij chkech: «¿La man isik'im taj ri jastaq xub'an ri David e ri e'utijoxelab', aretaq chi' ri e'are' rajawaxik chkech e aretaq chi' xkina' numik, ²⁶jas rokik xub'an pa ri rachoch ri Dyos, aretaq chi' are nim chuchqajaw ri Ab'i'atar, k'atek'uri', xutij ri taq kaxlanwa rech ri tab'al toq'ob', che xuwi ri echuchqajawib' kuya'o kkitijo. K'atek'uri', xoquje' xuya ri kaxlanwa chkech ri erachi'l?». ²⁷K'atek'uri' kub'ij chkech: «Ri sab'ado b'anom, rech toq'ob' chkech ri winaq, ri winaq man b'anom taj che rech toq'ob' chrech ri sab'ado. ²⁸Ri uk'ojol ri achi, xoquje' ajaw chrech ri sab'ado».

Ri Jesus kukunaj jun achi che kaminaq ri uq'ab'

(Mt 12,9-14; Lc 6,6-11)

³¹Kok chi jumul pa jun uk'olib'al ch'ab'al, k'o chila' jun achi che kaminaq ri uq'ab'. ²Sib'alaj kkika'yej ri are' arech kkilo we kukunaj ri achi pa ri Sab'ado. Are kkaj kkib'an q'atojtzij puwi' ri are'. ³Ri are' kub'ij chrech ri achi che kaminaq ri uq'ab': «Chatwa'lajoq, chatk'ol panik'aj chkech le winaq». ⁴K'atek'uri', kub'ij chkech: «¿La ya'talik che pa Sab'ado kb'an ri utzil chuwach che are kb'an ri itzel, kkol jun k'aslemal chuwach ri kk'is tzij puwi'?». K'atek'ut, ri e'are' ma kech'aw taj. ⁵Ri are' sib'alaj ko ke'uka'yej ri e'are', kb'isonik rumal rech che ko ri kanima', k'atek'uri', kub'ij chrech ri achi: «Chalik'a' ri aq'ab'». Ri are' kulik' ri

uq'ab', e kkunatajik. ⁶Aretaq chi' ke'el ub'i ri efarise'o, kech'aw kuk' ri e'ajherodi'ano rumal rech che are kkaj kkik'is uwach ri are'.

Ri winaq kkiterne'b'ej ri Jesus

(Mt 12,15s; Lc 6,17-19)

⁷Ri Jesus, erachi'l ri e'utijoxelab' kb'e naj chi pa ri polow. Sib'alaj winaq kkiterne'b'ej ub'i ri are'. Ewinaq rech ri Galile'a, rech ri Jude'a, ⁸winaq rech ri Jerusalem, winaq rech ch'aq'ap chech ri Jordan, winaq rech taq ri rulew ri Tiro e ri Sidon, sib'alaj winaq che aretaq chi' kkita'o ronojel ri kub'ano, kepe uloq ruk' ri are'. ⁹K'atek'uri', kub'ij chkech ri e'utijoxelab' che kkisuk'umaj jun alaj jukub' chrech, kumal ri winaq, arech man kkich'ikimej ta ri are'. ¹⁰Rumal rech che ke'ukunaj sib'alaj winaq, k'atek'uri' konojel ri eyawab'ib' winaq kkik'yaq kib' chrij ri are' arech kkichap ukoq ri are'. ¹¹K'atek'uri', ri e'itzel taq uxlal'al, aretaq chi' kkil ri are', kkik'yaq kib' chuwach ri raqan e kkiraqaqej kichi' e kkib'ij: «At, ri at uk'ojol ri Dyos!». ¹²K'atek'uri', sib'alaj ktaqan chkech arech man kkiq'alajisaj ta ri are' chkiwach ri winaq.

Ri kiwokik ri ekab'lajuj

(Mt 10,1-4; Lc 6,12-16)

¹³Kpaqi' pa ri juyub' e ksik'in chkech ri kraj ri are'. Kepetik jawi' k'o wi ri are'. ¹⁴Ke'u'uxisaj kab'lajuj arech kek'oji' che erachi'l ri are', e ke'utaq ub'i che ub'ixik ri tzij. ¹⁵E kuya chkech ri kowinem arech kekik'yaq ub'i ri e'itzel. ¹⁶Je', ke'u'uxisaj ri ekab'lajuj, k'atek'uri', Pedro ri ub'i' ri Simon kukojo, ¹⁷ri Santi'ago ri uk'ojol ri Seb'ede'o e ri Xwan ri rachalal ri Santi'ago, e kukoj chkech ri e'are' ri b'i'aj B'o'anerges, che kub'ij: ralk'uwa'l ri kaqulja, ¹⁸ri Atrix, ri Felipe, ri B'artolome, ri Mate'o, ri Max, ri Santi'ago ri uk'ojol ri Alfe'o, ri Tade'o, ri Simon ri Ajkanane'o, ¹⁹e ri Judas Iskari'ote, ri are' che kujach na ri are'.

Ri erachalal ri Jesus

²⁰Kpe cho ja. E kepe chi jumul ri winaq, rumal k'uri' man kuya taj kkitij ri kiwa. ²¹K'atek'uri', ri erachalaxik aretaq chi' kketa'maj weri', keb'ek, e kkaj ketak'i chrij ri are', rumal rech che kb'ixik: «jRi are' moxirinaq!».

Ri etz'ib'anelab' kkib'an tzij puwi' ri Jesus

(Mt 12,24-32; Lc 11,15-23; 12,10)

²²Ri etz'ib'anelab' che xepe uloq chi pa ri Jerusalem uloq kkib'ij: «Ri B'e'elzeb'ul chapowinaq ri are'», e xoquje': «Rumal ri kanimal e'itzel, kuk'yaq ub'i ri are' ri jetaq itzel». ²³Ri are' ke'usik'ij ri e'are', k'atek'uri' kub'ij chkech pa taq tzijob'elil: «¿La kkowin, ri Satanas kuk'yaq ub'i ri Satanas? ²⁴We k'o jun ajawib'al kch'o'jin ruk' jun utz'aqatil rajawib'al chik, we jun ajawib'al ri' man naj taj kuq'i'o. ²⁵We k'o jun ja kch'o'jin ruk' jun utz'aqatil chik che aj upaja, we jun ja ri' man naj taj kuq'i'o. ²⁶K'atek'uri', ri Satanas we kch'o'jin ruk' ri Satanas, we ujachom uwach, ri are' man naj taj kuq'i'o. Kuk'is rib' ri' pa utukel wi. ²⁷K'atek'ut, man k'o ta jun kkowinik kok pa ri rachoch jun achi che k'o sib'alaj uchoq'ab', e che kuk'am ub'i ronojel ri ujastaq, kkowin ri' we nab'e kuyut ri winaq k'atek'uri' loq' nak'uri' kuk'am ub'i ri ujastaq».

²⁸«Qastzij kinb'ij chiwech, ksach ronojel ri kimak ri winaq, xoquje' ronojel ri itzel taq tzij kb'ix na chrij ri Dyos. ²⁹K'atek'ut, ri jun winaq che kub'ij na jun itzel tzij chrij ri Tyoxlaj

Uxlab'axel, man ksachitaj ta ri' ri umak. K'o jun junalikalaj umak ri'». ³⁰Rumal rech che kkib'ij: «Jun itzel uxlab'al chapowinaq ri are'».

Ri e'nunan e ri ewachalal e'are' ri kkib'ano ri kraj ri Dyos

(Mt 14,6-50; Lc 8,19-21)

³¹Ri unan e ri erachalal ke'opanic chila', k'atek'uri' man ke'ok ta ub'ik kekanaj kan chuxkut ri ja, ketaqan chkech ri winaq arech kkisik'ij uloq ri are'. ³²Sib'alaj winaq et'uyul chuxkut ri are', k'atek'uri', ek'o jujun kkib'ij chrech: «Ri anan, ri e'awachalal e ri e'awanab' ek'o chuxkut ri ja, k'atek'uri', katkitzujuk ri at». ³³Ri are' kub'ij chkech: «¿Jachin ri nunan? ¿Jachin ri ewachalal?». ³⁴Ke'uka'yej ri et'uyul chuxkut ri are', k'atek'uri', kub'ij: «E'are wa' ri enunan e ri ewachalal. ³⁵Jachin ri kub'an ri jastaq che kraj ri Dyos, are ri' ri wachalal, are ri' ri wanab' e are ri' ri nunan».

Ri jun tzijob'elil puwi' ri ajtikonel

(Mt 13,1-9; Lc 8,4-8)

⁴K'atek'uri', jumul chik ktijon che ri tzij chuchi' ri polow. E sib'alaj winaq kepe chi ruk' ri are'. Rumal k'uwa' weri' kaq'an pa jun jukub' e aretaq chi' k'o chi uloq pa ri polow, kt'uyi' uloq, konojel ri winaq ek'o kan cho ri ulew chuchi' ri polow. ²Ke'utijoj chrech sib'alaj jastaq pa taq tzijob'elil, e kub'ij chkech pa ri utzij: ³«Chitatab'ej: Ri ajtikonel xel ub'ik che utikik ri utiko'n. ⁴K'atek'uri' arechi' xutiko, jujun taq ija' xtzaq chuchi' ri b'e, e ri chikop ajuwokaj xepetik e xkitij ub'i ronojel. ⁵Jujun taq ija' chik xtzaq pa taq ab'aj jawichi' man k'o ta sib'alaj ulew. Xaqb'i' xki'iyik rumal che xaq k'o ukoq. ⁶E aretaq chi' xel uloq ri q'ij, xk'at ri taq utux e xchaqi'jarik rumal rech che man k'o ta ri urab'. ⁷Jujun taq ija' chik xtzaq pa taq k'ix, xk'iy ri k'ix e xkijiq'isaj ri taq ija'. K'atek'uri', man xuya ta uwach. ⁸Jujun taq ija' chik xtzaq pa ri utz ulew, aretaq chi' xk'iyik xuya ri uwach, k'o jujun taq ija' chujunal xuya juwinaq lajuj uwach, jujun taq ija' chik oxk'al uwach, jujun chik o'k'al». ⁹K'atek'uri' kub'ij: «Chuta' b'a' ri jun winaq che k'o uxikin arech kuto!».

Ri ekab'lajuj kkik'ot uchi' puwi' ri taq tzijob'elil

(Mt 13,10-15; Lc 8,9s)

¹⁰Aretaq chi' ri are', naj chik k'o chkech ri winaq, ri erachi'l che junam kkiterne'b'em ub'i kuk' ri ekab'lajuj, kkik'ot uchi' ri are' puwi' ri taq tzijob'elil. ¹¹Kub'ij chkech: «Xya'taj chiwech ri ix pa ch'ob'ik ri nimalaj taq k'ax uch'ob'ik puwi' ri rajawib'al ri Dyos, k'atek'ut, chkech ri winaq che naj ek'o wi chrech, ronojel ri jastaq kopan kuk' ri e'are' xa pa taq tzijob'elil, ¹²arech, kne'b'a' sib'alaj keka'yik, xas man keka'y taj, arech, kne'b'a' sib'alaj kkito, xas man kkich'ob' taj, wene' kkik'ex ri kik'u'x, k'atek'uri', ksachitaj ri kimak».

Ri ub'ixkal ri jun tzijob'elil puwi' ri ajtikonel

(Mt 13,18-23; Lc 8,11-15)

¹³K'atek'uri', kub'ij chkech: «Ri ix, ¿la man kich'ob' ta ub'ixkal we tzijob'elil ri'? ¿Jas k'u uch'ob'ik kib'an ri' ronojel ri jetaq tzijob'elil? ¹⁴Ri ajtikonel kutik ri Tzij. ¹⁵Ri ek'o chuchi' ri b'e jawi' katik wi ri tzij, e'are' nak'uri' ri kkita ri tzij, k'atek'uri' aretaq chi' kkito, chanim kpe ri Satanas e kresaj ri tzij xtik pa ri kik'u'x. ¹⁶Xoquje' ri ketik chuxo'l ri taq ab'aj, e'are nak'uri' ri kkita ri tzij, aretaq chi' kkita ri tzij xas chanim keki'kotik. ¹⁷K'atek'uri', man k'o

ta urab' ri kanima', man ke'ok ta il. Aretaq chi' kpe jun nimalaj k'ax rumal rech ri tzij, xas aninaq ketzaqik, kub'an keb' kik'u'x. ¹⁸Ri jujun chik che ketik pa taq ri k'ix. E'are' nak'uri' ri' ri xkita ri tzij. ¹⁹Ri elem ch'u'j pa ri kanima' ruk' we uwach ulew ri', ri kich'akik rumal ri q'inomal e ri nik'aj taq ti'tik chik, kok pa ri kanima' e kujiq'isaj ri Tzij, xa jek'uri' man kuya ta uwach. ²⁰K'atek'uri', ri ketikik pa ri utz ulew. E'are' nak'uri' ri kkita ri tzij, kkik'ulaj, k'atek'uri' kkiya kiwach, nik'aj kkiwachij juwinaq lajuj chkijujunal, ri nik'aj chik kkiwachij oxk'al, ri nik'aj chik ok'xal».

Ri utzij ri Jesus e ri kantil

(Lc 8,16s; Mt 5,15; 10,26)

²¹E kub'ij chkech: «¿La kk'am uloq ri kantil arech kokisax chuxe' ri tem on chuxe' ri ch'at? ¿La man xa ta kokisax pa ri uk'olb'al? ²²Rumal rech che man k'o ta jun jasach che xa rech awatalik xane rech kq'alajanik, e man k'o ta jun jasach xb'antaj pa awatalik, xane arech kpe na pa q'alajisanik. ²³Jachin ri k'o ri uxikin che utayik, chutatab'ej b'a'!»

Jun tzijob'elil puwi' ri etab'al

(Lc 8,18; 19,26; Mt 7,2; 25,29)

²⁴E kub'ij chkech: «¿Chixchomanoq puwi' ri jastaq che kitatab'ej! Ruk' ri etab'al che kixetanik ri ix, kixetax na, k'atek'uri', kya chi na uwi' apanoq. ²⁵Rumal rech che jachin, k'o jastaq rech, kya'taj na chrech, k'atek'ut, jachin man k'o ta jastaq rech, xoquje' ri ujastaq che k'o ruk', ktoqix na ri' chrech».

Ri ija' e ri rajawib'al ri Dyos

²⁶Xoquje' kub'ij: «Ri Rajawib'al ri Dyos, je' jas jun achi che kutik ri ija' pa ri ulew: ²⁷We kwarik, we kwa'laj ne' chi chaq'ab', chi paq'ij, ri ija' kk'iyik, kne'b'a' ri are' man reta'm taj jas ri uk'iyik. ²⁸Ri ulew utukel kwachinik, nab'e ktuxnik, pa ukab' kwatzik'ik, pa urox kuya sib'alaj uwach pa ri och'. ²⁹K'atek'uri', aretaq chi' q'an chi ri uwach, xas chanim kub'an ri q'atoj ri achi, rumal rech che xuriqa' ri q'ij che utz chik ri uwach».

Ri alaj nitz' ija' e ri Rajawib'al ri Dyos

(Mt 13,31s; Lc 13,18s)

³⁰Xoquje' kub'ij: «¿Jas ruk' kqajunamatisaj wi ri Rajawib'al ri Dyos? ¿Jas ruk' tzijob'elil kqak'ut ub'ixik? ³¹Je' jas jun alaj nitz' ija', che aretaq chi' ktikitaj pa ri ulew are sib'alaj nitz' chuwach ronojel ija'.

³²K'atek'ut, aretaq chi' ktikitajik, kk'iyik, e are nim chkiwach konojel ri nik'aj chik. Nim taq uq'ab' kk'iyik, e ri jetaq chikop e'ajuwokaj kepetik che ub'anik ri kisok chuxe' ri umu'j».

Ri k'isb'al taq tzij puwi' taq ri tzijob'elil

(Mt 13,34s)

³³Ruk' k'ya taq tzijob'elil je' jas we nik'aj ri', kuya ub'ixik chkech ri Tzij, je' jas uch'ob'ik kekowin chrech. ³⁴E kuya ub'ixik chkech xaq ruk' ri jetaq tzijob'elil, k'atek'ut ronojel ri jastaq ri' kuk'ut ri ub'ixkal chkech ri utijoxelab'.

Jun nimalaj kyaqiq' puwi' ri polow

(Mt 8,18,23-27; Lc 8,22-25)

³⁵Che we q'ij ri' aretaq chi' kqaj ri q'ij, kub'ij chkech: «Jo' ch'aaqap chik che ri polow». ³⁶Kekiya kan ri winaq, k'atek'uri', kkik'am ub'i ri are'. Ri are' b'enaq pa ri jukub' e eb'enaq nik'aj taq jukub' chik ruk' ri are'.

³⁷K'atek'uri', kpe jun nimalaj kyaqiq', e ri uq'e'tal ri polow sib'alaj kok pa ri jukub', k'atek'uri' knojik. ³⁸Ri are' k'o chila', chrij jawi' kb'insax wi ri jukub', tajin kwarik uq'oyob'a'm ri ujolom cho jun ch'akat. Ri e'are' kkik'asuj, k'atek'uri', kkib'ij chrech: «Ajtij, ¿la man katok ta il che ri uj kujkamik?». ³⁹Aretaq chi' ri are' kk'astajik, kuyaj ri kyaqiq', k'atek'uri', kub'ij chrech ri polow: «¡Chaaqasaj awach! ¡Match'aw chik!». Ri kyaqiq' ktani'k, k'atek'uri' kqaj uwach ri polow. ⁴⁰Chi chanim kub'ij chkech: «¿Suche kixib'ij iwib'? ¿La man k'o ta ikojonik ri ix?». ⁴¹Chi chanim ri e'are' sib'alaj kkixib'ij kib', k'atek'uri' kkib'ij chkib'il kib': «¿Jachin kuwa' we are' ri', che ri kyaqiq' e ri polow xoquje' kunimaj ri utzij?»

Jun achi pa ri kitinimit ri e'ajgerasa che k'o jun itzel uxlab'al ruk'

(Mt 8,28-34 Lc 8,26-39)

⁵Ri e'are' k'e'opan ch'aaqap chik che ri polow, pa ri kitinimit ri e'ajgerasa. ²Chi chanim, aretaq chi' ri Jesus kqaj uloq pa ri jukub' cho ri ulew, kpe uloq che uk'ulaxik chuxo'l taq ri kijul kaminaqib', jun achi che k'o jun itzel uxlab'al ruk'. ³K'o ri rachoch pa taq ri jul, k'atek'uri' man k'o ta jun kkowin che uyutik ri are' kne'b'a' ruk' ch'ich'. ⁴Rumal rech che k'ya taq mul yutum chik ruk' taq tem e ruk' ch'ich', k'atek'ut, ri are' ujoq'apim ri jetaq tem e ri jetaq ch'ich'. Man k'o ta jun kkowin che uqasaxik uwach ri are'. ⁵K'atek'uri', ronojel mul chi paq'ij, chi chaq'ab' k'o pa taq ri jul, k'o pa taq juyub', kuraqaqej uchi', k'atek'uri' kusok rib' ruk' taq ri ab'aj. ⁶Aretaq chi' naj na k'o wi ri Jesus, kril apanoq, kxak'inik kopan ruk' ri are', kumej rib' chuwach ri are'. ⁷Sib'alaj kuraqaqej uchi', k'atek'uri', kub'ij: «¿Su kawaj chwech, Jesus, at uk'ojol ri Dyos, ri Nimalaj Ub'antajik? ¡Nimalaj toq'ob' kinta chawech ri at, rumal ri Dyos, minatzuytza' ri in!». ⁸Rumal rech che ri are' kub'ij chrech: «¡Chatel uloq ruk' we achi ri' itzel uxlab'al!». ⁹K'atek'uri', ri are' kuta' chrech: «¿Su ri ab'i'»?». Kub'ij ri are': «Jumulaj ri nub'i' rumal rech che ri uj sib'alaj uj k'ya!». ¹⁰K'atek'uri', sib'alaj kuta toq'ob' chrech ri are' arech man ke'uk'yaq ta ub'i ri e'are' naj chrech ri tinimit. ¹¹K'o chila' cho ri juyub' jumulaj jupuq aq che tajin kkitij kecha'. ¹²Ri itzel taq uxlab'al kkita toq'ob' chrech ri Jesus e kkib'ij chrech: «Chujataqa' ub'i ri uj kuk' taq ri aq arech kqanim qib' chkipam ri e'are'». ¹³K'atek'uri', kuya b'e chkech. Chi chanim ri itzel taq uxlab'al ke'el ub'ik e ke'ok pa taq ri aq. Ri jumulaj jupuq aq, kkik'yaq kib' pa ri polow chi puwi' ri juyub' uloq. Ri aq ek'o juwinaq tok' (2.000) che kejiq' pa ri polow. ¹⁴Ri ajyuq'ab' chkech ri aq ke'aninajik, k'atek'uri', kkiya ub'ixik we jastaq ri' pa taq ri tinamit e pa taq ri juyub'. Ri winaq kepe uloq che rilik ri jastaq che xub'an ri are'. ¹⁵Ri e'are' ke'opan naqaj ukoq ruk' ri Jesus e kkil ri achi che xk'oji' ri itzel ruk', t'uyulik, ukojom ra- tz'yaq, k'o pa rax uwinaqil, k'atek'uri' ri e'are' sib'alaj kkixib'ij kib'. ¹⁶Ri xe'ilowik, kkiya ub'ixik ri jastaq che xuk'ulumaj ri achi che okinaq ri itzel ruk', xoquje' ri jastaq che xk'ulmatajik kuk' ri aq. ¹⁷K'atek'uri', chi chanim kkita chrech ri Jesus arech ri are' naj kb'e ub'i wi chrech ri kitinimit. ¹⁸Aretaq chi' kaq'an puwi' ri jukub', ri achi che xk'oji' ri itzel uxlab'al ruk', kuta chrech ri are', arech kk'oji' ruk' ri are'. ¹⁹Man kuya ta weri' chrech, k'atek'ut, kub'ij chrech: «Jat pa ri atinimit, kuk' ri e'awachalaxik, jab'ij chkech ri jastaq xub'an ri Ajawxel chawech e ri uloq'oq'eb'al uk'u'x awuk'». ²⁰Kb'e ub'ik ri are', k'atek'uri', kuya ub'ixik pa ri Dekapolis ri jastaq che xub'an ri Jesus chrech, e konojel ri winaq kkimayo uwach we jastaq ri'.

Ri Jesus ke'ukunaj jun ixoq e ri umi'al ri Ja'iro

(Mt 9,18-26; Lc 8,40-56)

²¹Aretaq chi' ri Jesus kb'e chi jumul ch'aqap che ri polow, sib'alaj winaq kepe ruk' ri are', ri are' k'o chuchi' ri polow. ²²Kpe jun kanimal ri uk'olb'al ch'ab'al, Ja'iro ri ub'i, aretaq chi' kril ri are', kumej rib' che xukulem cho ri raqan, ²³k'atek'uri' sib'alaj kuk'omij chrech are', kub'ij: «Chi chanim ri' kjaluw ri numi'al, chasa'j ja'ulkajo' ri aq'ab' puwi' ri ujolom arech kkoltajik e kk'asi'k». ²⁴Kb'e ub'i ruk' ri are', k'atek'uri', sib'alaj winaq kkiterne'b'ej ub'ik e sib'alaj kkipitz'ej ri are'.

²⁵K'atek'uri', k'o jun ixoq che yawab', kutzaq ukik'el chi kab'lajuj junab' chi uloq. ²⁶Ri are' uk'axk'olim chik kuk' ek'i e'ajkunanelab'. Ri are' usachom chik ronojel ri upwaq, k'atek'uri', man k'o ta kutzirik. Xa ne' nimatajinaq. ²⁷Ri are' xuta utzijol ri kb'ix puwi' ri Jesus. Kpe uloq chrij ri are' chkixo'l ri winaq, k'atek'uri' kuchap ukoq ri ratz'yaq. ²⁸Rumal rech che ri are' kuchomaj: «Kne'b'a' ri in xuwi kinchap ukoq ri ratz'yaq kinkoltaj wa'». ²⁹K'atek'uri', xas chanim katani'k jawi' kel uloq ri ukik'el. Ri are' kuch'ob'o che utz chik ri ub'aqil. ³⁰Chi chanim, ri Jesus kuch'ob'o che jun choq'ab' xel uloq xas ruk' ri are'. Ri are' ksutin uka'yb'al chkixo'l ri winaq, k'atek'uri', kub'ij: «¿Jachin xuchap ri watz'yaq?». ³¹Ri e'utijoxelab' kkib'ij chrech: «Ri at tajin kawilo che le winaq tajin kech'ikmanik, k'atek'uri' kab'ij: ¿Jachin xinuchap ri in?». ³²Ke'uka'yej ri winaq arech kq'alijanik jachin ri xchapow ukoq. ³³Xas chanim ri ixoq kuxib'ij rib'. Ri are' reta'm ri xuk'ulmaj. Kpetik chi ruk' ri are', k'atek'uri' kumej rib' che xukulem cho ri raqan e ronojel ri saqalaj tzij kuya ub'ixik chrech. ³⁴Ri are' kub'ij chrech: «Walk'uwa'l, are ri akojonik xatkolowik. Jat ruk' ri nimalaj utzil, e chatkuntajoq che ri ayab'il».

³⁵Aretaq chi' tajin kch'aw na, ke'opan nik'aj winaq che epetinaq uloq cho ja ruk' ri kanimal pa ri uk'olb'al ch'ab'al, k'atek'uri', kkib'ij: «Xkamik ri ami'al. ¿Su rumal kach'u'jarisaj na ri Ajtij?». ³⁶K'atek'ut, ri Jesus che xuta ri tzij xb'ixik, kub'ij chrech ri kanimal pa ri uk'olb'al ch'ab'al: «Maxib'ij awib', xuwi chatkojonoq». ³⁷K'atek'uri', man kraj taj che k'o jun kb'e ub'i ruk', xuwi ne' ri Lu', ri Santi'ago e ri Xwan che rachalal ri Santi'ago. ³⁸Ke'opan pa ri rachoch ri kanimal pa ri sinagoga, ke'uka'yej ri winaq che ech'ujarinaq, ek'o nik'aj ke'oq'ik, ek'o nik'aj che kkiraqaqej kichi'. ³⁹Kok ub'ik, k'atek'uri', kub'ij chkech: «¿Suche ixch'ujarinaq, suche we oq'ej ri? Ri ali man kaminaq taj, ri are' xa warinaq». ⁴⁰Ri e'are' kkitze'j uwach. K'atek'ut, ri are' ke'eresaj ub'i konojel ri e'are' e ke'uk'am ub'ik, ri utat, ri unan ri ak'al, xoquje' ri ekiterne'b'em ri are', k'atek'uri' kok ub'ik jawichi' k'o wi ri ali. ⁴¹Kuchap ri uq'ab' ri ali, k'atek'uri', kub'ij chrech: «Talita kum», we ub'ixkal weri' kub'ij: «Alaj numi'al, chaweche ri at kinb'ij wi, chatwa'lijoq». ⁴²Chi chanim kwa'laj ri alaj ali, k'atek'uri', kb'inik, xane ri are' kab'lajuj unjab' k'olik. K'atek'uri', ri e'are' sib'alaj kkixib'ij kib'. ⁴³Ri are' sib'alaj ktaqan chkech arech man k'o ta jun kreta'maj weri'. K'atek'uri' kub'ij chkech arech kkiya ri uwa ri ali.

Ri Jesus kopan pa ri Nasaret

(Mt 13,53-58; Lc 4,16-30)

⁶¹Kel uloq chila', k'atek'uri', kb'e pa ri utinamit; ri e'utijoxelab' kkiterne'b'ej ub'i ri are'. ²Pa ri Sab'ado kuk'ut ri tzij pa ri uk'olb'al ch'ab'al. Ri winaq, aretaq chi' kkita ri utzij, kkimayo che utz weri' e kkib'ij: «¿Jawichi' kpe wi weri' chrech? ¿Su wa' we jun eta'mab'al ri' che ya'om chrech? ¿E su wa' we nim taq mayib'al che ub'anom ruk' ri uq'ab'? ³¿La man are ta wa' ri ajanel, ri ral ri Mari'y, ri rachalal ri Santi'ago, rachalal ri Joset, rachalal ri Judas, rachalal ri Simon? E k'u ri eranab', ¿la man ek'o ta chqaxo'l ri uj?». K'atek'uri' ri e'are' itzel ri kkichomaj chrij ri are'. ⁴Ri Jesus kub'ij chkech: «Jun q'axal utzij ri Dyos, xaq xuwi pa ri

utinamit, chkixo'l ri erachalaxik e pa ri rachoch wi ketzelax uwach». ⁵K'atek'uri', man kkwonin taj kub'an jun mayib'al waral ri'. Xaq xuwi ke'ukunaj keb' oxib' iyawab'ib' aretaq chi' kuya ri uq'ab' pakiwi'. ⁶Sib'alaj ksach uk'u'x rumal rech che ri e'are' man kkaj taj kekojonik.

Ri Jesus ke'utaq b'i ri ekab'lajuj

(Mt 10,1,9-14; Lc 9,1-6)

Kb'e pa taq ri tinamit che ek'o naqaj e kuk'ut ri tzij. ⁷Ke'usik'ij ri ekab'lajuj, k'atek'uri' ke'utaq ub'ik chi e'akakab'. Kuya kowinem chkech puwi' ri itzel taq uxlab'al. ⁸Kub'ij chkech che xuwi kkik'am ub'i jun kich'ami'y rech ri kib'e, man kkik'am ta ub'i kiwa, kikoxtar, kime'r kikorti'l pa ri uximb'al kipam. ⁹K'atek'ut: «Jix chikojo' ub'i ri ixajab', mikoj ub'i keb' iq'u'». ¹⁰K'atek'uri', kub'ij chkech: «Jawi' kixok wi pa jun ja, chixkanaj kan chila', chi k'ate' chi' kixel ub'i chila'. ¹¹We pa jun k'olib'al man kixk'ulax taj e man ktayix ta ri itzij, chixel ub'i chila', e chitota' kanoq ri ulew k'o cho taq ri iwaqan. Weri' kuk'utu che xas jun q'atojtzij pakiwi' ri e'are'». ¹²Ke'el ub'ik e kkiya' ub'ixik arech kkik'ex kik'u'x ri winaq. ¹³Kkik'yaq ub'i sib'alaj e'itzel e kkikoj ri ase'ite pakiwi' sib'alaj eyawab'ib' e ke'kikunaj ri e'are'.

Ri Herodes e ri Jesus

(Mt 14,1s; Lc 9,7-9)

¹⁴Ri ajawinel Herodes kuta utzijol ri are', rumal rech che ri ub'i' nimalaj utzijob'exik b'enaq, ek'o nik'aj kkib'ij: «Ri Xwan ri ajqasalja' xk'astaj uloq chkixo'l ri kaminaqib', rumal k'uwa' kchakun ruk' ri are' nimalaj taq choq'ab' che ub'anik ri mayb'al taq jastaq». ¹⁵Ek'o nik'aj chik kkib'ij: «Ri are', are ri Eli'as». Nik'aj chik kkib'ij: «Ri are', jun q'axal utzij ri Dyos je' jas ri enik'aj eq'axal utzij ri Dyos chik». ¹⁶Ri Herodes, aretaq chi' xuta utzijol ri are', kub'ij: «¡Ri Xwan che ri in xint'en ri ujolom, are ri are' xk'astaj uloq!»

Ri ukamikal ri Xwan ajqasalja'

(Mt 14,3-12)

¹⁷Jeri' nak'ut, are ri Herodes xtaqanik che kchap uloq ri Xwan, k'atek'uri' xyutik pa ri che', weri' rumal rech ri Herodi'as, che rixoqil ri Filipino, ri rachalal, ruk' ri are' xk'uli' ri are'. ¹⁸Rumal rech che ri Xwan ub'im chrech ri Herodes: «Man ya'tal taj chawech che awixoqil kab'an chrech ri rixoqil ri awatz». ¹⁹Ri Herodi'as, sib'alaj kachkatik kuna' chrech ri are', e kraj kukamisaj. K'atek'ut, man kkwonin taj, ²⁰xoquje' rumal che ri Herodes kuxib'ij rib' chuwach ri Xwan. Ri are' reta'm che ri Xwan jun suk'alaj e tyoxlaj winaq. E kuto' uwach. Aretaq chi' xuta ri utzij, ri are' sib'alaj sachib'al k'u'x xkanajik, k'atek'uri' kqaj chuwach kutatab'ej ri utzij.

²¹K'atek'uri', xopan ri jun q'ij, aretaq chi' ri Herodes xutz'aqatisaj chi jun ujunab', xub'an jun nimaq'ij chkech ri enim taq winaq rech ri rajawib'al, chkech ri ekanimal ri exoltato, e chkech ri winaq che nim kiq'ij pa ri Galile'a. ²²Xok ub'i ri ral ri Herodi'as, k'atek'uri' xxojowik e sib'alaj xqaj chuwach ri Herodes, xoquje' xqaj chkiwach ri winaq. Chi xaqb'i' ri ajawinel xub'ij chrech ri ali: «Chata' b'a' chwech ri jastaq che kawaj, ri in kinya na chawech». ²³E kuchi'j ri utzij chrech: «¡Kinya na chawech ronojel ri jastaq kata chwech, xoquje' kne'b'a' upanik'ajal ri wajawib'al!». ²⁴Xel uloq ri ali, k'atek'uri', xub'ij chrech ri unan: «¿Su ri kinta'o?». –«Ri ujolom ri Xwan ri Qasalja'», xcha ri are'. ²⁵Chi chanim xok ub'ik jawi' k'o wi ri ajawinel, ri ali xuta' chrech: «Kinwaj che xas chanim ri' kaya chwech pa

jun k'olb'al ri ujolom ri Xwan Qasalja'». ²⁶Ri ajawinel sib'alaj xb'isonik, k'atek'uri', rumal rech che ri are' xujikib'a' ri utzij, xoquje' kumal ri winaq, man xraj taj che mata kub'an chik ri utzij xub'ij. ²⁷Chi xaqb'i' ri ajawinel xutaq ub'i jun ajch'imi'y, xtaqan ub'i chrech arech kuk'am uloq ri ujolom ri Xwan. ²⁸Ri ajch'imi'y xel ub'ik, k'atek'uri', xut'en uloq ri ujolom ri Xwan pa ri che' e xuk'am ub'i pa jun k'olb'al, k'atek'uri', xuya chrech ri ali e ri ali xuya chrech ri unan. ²⁹Ri e'utijoxelab' ri Xwan, aretaq chi' xketa'maj weri', xepetik, k'atek'uri', xkik'am ub'i ri ub'aqil. Xkimuqo pa jun ujul kaminaq.

Ri job' kaxlanwa' e ri keb' kar

(Mt 14,13-21; Lc 9,10-17; Jn 6,1-13)

³⁰Ri etaqo'nelab' kepetik e kkimulij kib' ruk' ri Jesus, k'atek'uri' kkib'ij chrech ri are' ronojel ri jastaq che xkib'ano e konojel ri xkik'utu. ³¹K'atek'uri', ri are' kub'ij chkech: «Chisa'j ri ix pa jun tz'inalik k'olib'al naj chkech ri winaq e ja'maril wa' kixkanajik». Rumal rech che ri kepetik e ri keb'ek sib'alaj ek'i, k'atek'uri', ri etaqo'nelab' man kijame' ta ukoq kiwach che utijik kiwa. ³²Ke'aq'an ub'i pa jun jukub' e keb'e pa jun naj tz'inalik ulew. ³³K'atek'uri', ke'iltajik aretaq chi' ri e'are' keb'ek, sib'alaj winaq kkich'ob'o weri' e xas konojel winaq rech taq ri tinamit, kkitij anim e keb'e jela', k'atek'uri' nab'e ke'opan chkiwach ri e'are'. ³⁴Aretaq chi' kqaj uloq cho ri ulew, keril sib'alaj winaq, kutoq'ob'isaj kiwach, rumal rech che ri e'are' ejacha jupuq chij che man k'o ta kajyuq'.

K'atek'uri', sib'alaj kuk'ut ri tzij chkiwach. ³⁵Xas chanim kb'e ri q'ij, k'atek'uri' ri e'utijoxelab' ke'opan ruk' ri are' e kkib'ij chrech: «We jun k'olib'al ri' sib'alaj tz'inalik ulew, k'atek'uri' kb'e ri q'ij; ³⁶che'ajacha' ub'i ri e'are', arech keb'e pa taq ri nitz' e nima'q taq tinamit e kb'ekiloq'o' ri kiwa arech kewa'ik».

³⁷K'atek'uri' ri are' kub'ij chkech: «Chiya'a kiwa ri ix arech kewa'ik». Kkib'ij ri e'are' chrech: «¿La kujb'e che uloq'ik lajuj'k'al (200) denari'os rech kaxlanwa, arech kqaya chkech arech kewa'ik?».

³⁸Ri are' kub'ij chkech: «¿Joropa' kaxlanwa k'o iwuk' ix? Jiwila' b'a'». Aretaq chi' ri e'are' keta'm chik, kkib'ij chrech: «K'o job' kaxlanwa e keb' kār». ³⁹Xas chanim ktaqan chkech arech ri e'are' kekikub'a' ri winaq pa taq juq'at cho ri suq'unb'al. ⁴⁰Kekub'i' cho ri q'ayes pa taq ok'al e pa taq kawinaqlajuj. ⁴¹Chi xaqb'i', ri are' kuk'am ukoq ri job' kaxlanwa rachi'l ri keb' kār, kka'y chikaj, kutewchi'j, k'atek'uri' kupir ri jetaq kaxlanwa e kuya chkech ri e'utijoxelab' arech kkijach chkech ri winaq. Xoquje' kupir ri keb' kār arech kkijach chkech. ⁴²Konojel sib'alaj kewa'ik e kinojik. ⁴³K'atek'uri', kkimol ri kto'taj na, kab'lajuj nojinaq taq chakach ruk' ri uch'aqap taq kār kkimolo. ⁴⁴Ri xkitij ri kaxlanwa ekawinaqlajuj tok' (5.000) achijab'.

Ri Jesus kb'in puwi' ri polow

(Mt 14,22-31; Jn 6,16-21)

⁴⁵Xas chanim kub'an la' ri are' arech ri e'utaq'o'nelab' ke'aq'an pa ri jukub' arech kksuk'ub'a' ub'ik ch'aqap che ri B'etsa'ida, k'atek'uri' ri are' ke'ujach na ub'i ri winaq. ⁴⁶Aretaq chi' xejachitaj ub'i ri winaq, kb'e pa ri juyub', k'atek'uri' kch'aw ruk' ri Dyos. ⁴⁷Aretaq chi' okinaq chi ri aq'ab', ri jukub' k'o pa ri upanik'ajal ri polow, k'atek'uri' ri are' utukel k'o kan cho ri ulew. ⁴⁸Ri are' krilo che ri e'are' sib'alaj kekosik che ub'insaxik ri jukub' rumal rech che ri kyaqiq', xas chkiwach petinaq wi uloq. Pa taq ri ukaj kajb'al che ri aq'ab', kpe uloq kuk' ri e'are'. Kb'in puwi' ri ja', k'atek'uri' chi chanim knab'ej ub'i chkiwach. ⁴⁹Aretaq chi' ri e'are' kkil uwach che kb'in puwi' ri polow, kkichomaj che jun

xib'inel, k'atek'uri', sib'alaj kkiraqaqej kichi'. ⁵⁰Rumal rech che konojel ri e'are' kkilo, k'atek'uri', man kkich'ob' taj su weri'. K'atek'ut, ri are' chi chanim kub'ij chkech: «Chikub'a' ik'ux chwij ri in, mixib'ij iwib'». ⁵¹Chanim kaq'an kuk' ri e'are' pa ri jukub', k'atek'uri' kqaj ri kyaqiq'. Pa kanima' ri e'are' sib'alaj man kkich'ob' taj su wa' weri'. ⁵²Rumal rech che man kkich'ob' ta ri mayb'al rech ri taq kaxlanwa. Ri kuxlab'al ri e'are' xas tz'apatalik.

Ri Jesus ke'ukunaj ri winaq pa ri Genesaret

(Mt 14,34-36)

⁵³Kk'is ri b'inem, k'atek'uri' ke'opan cho ulew pa ri Genesaret, keqaj uloq e kkixim ri jukub'. ⁵⁴Aretaq chi' ke'el uloq pa ri jukub', chi chanim ek'o jujun winaq che kkich'ob' la' uwach ri are', ⁵⁵keb'e pa ronojel ri tinamit, k'atek'uri' keb'ekik'am ub'i ri eyawab'ib' cho taq ri kich'at, chi jawi' kkita wi che k'o wi ri are'. ⁵⁶K'atek'uri', pa ronojel k'olib'al xaq jawi' ne kok wi, pa nima'q tinamit, pa nitz' tinimit, kkiya ri eyawab'ib' pa taq ri k'ayb'al. Kkita chrech ri are' che kkichap koq ri uchi' ratz'yaq. E konojel ri kkichap ukoq ri ratz'yaq, kekoltajik.

Ri efarise'o

(Mt 15,1-9)

⁷Ri efarise'o, xoquje' ejujun ajtz'ib'anelab' epetinaq uloq chi pa ri Jerusalem, keqib' ukoq ruk'. ²K'atek'uri', kekil ejujun chkech ri e'utijoxelab' ri are' che kewa'ik ruk' tz'il taq kiq'ab', man kich'ajom taj. ³Ri efarise'o, xoquje' konojel ri e'ajjudi'o man kewa' taj we man kich'ajom ta ri kiq'ab' chi pa taq ri kich'u'k, rumal rech che are kkirawasij ri kb'an ojer tzij. ⁴Man kewa' taj aretaq chi' kepe uloq pa ri k'ayb'al we man xkich'aj kib', xoquje' kkirawasij sib'alaj nik'aj jastaq chik: kkich'aj ri taq qumub'al amaja', ri jetaq q'eb'al, xoquje' ri taq laq. ⁵Xa jek'uri' ri efarise'o e ri ajtz'ib'anelab' kkik'ot uchi': «¿Su che, che ri e'atijoxelab' man kkirawasij ta ri jastaq che rajawaxik krawasaxik, xane ruk' tz'il taq kiq'ab' kewa'ik?». ⁶Kub'ij chkech: «Ri Isa'i'as, utz xub'ij, piwi' ri ix, keb' ipalaj, jacha ri tz'ib'atalik:

We jun siwantinimit ri' nim
kinril wi ri in ruk' ri uchi';
K'atek'ut, ri ranima' naj
uya'om wi chwech ri in.

⁷Man k'o ta upatan ri q'ijlanik
che kkib'an chwech,
ri jetaq pixab' che kkik'utu,
xaq taqanik kech winaq.

⁸Ri ix kiya kan ri upixab' ri Dyos, k'atek'uri', kiyut iwib' chrij ri kitaqanik ri winaq». ⁹Xoquje' kub'ij chkech: «Je' nak'ut, ri ix, utz uya'ik kib'an kanoq ri upixab' ri Dyos, arech are qas kib'an ri kitaqanik ri winaq. ¹⁰Rumal rech che ri Mo'ises xub'ij: Nim chawila' wi ri anan ri atat, k'atek'uri': Ri jun che kretzelaj uwach ri unan utat, kkamisax ri' ri are'. ¹¹K'atek'ut, ri ix kib'ij: We jun winaq kub'ij chrech ri unan on chrech ri utat: Ri jastaq che rajawaxik kinya chawech, kinya ub'ixik che Korban (tab'al toq'ob' pa qach'ab'al) ¹²ri ix man kiya ta chi b'e chrech ri winaq, arech kub'an jun jas uwach chrech ri unan on ri utat. ¹³Xa jek'uri' ri ix kichup uwach ri utzij ri Dyos rumal che kitoq'ij ub'anik ri rawasim ri ib'antajik e che iq'axim chkiwach taq ri mayilq'ijsaq. K'atek'uri' ri ix k'i jastaq kib'ano jeri' jacha weri'».

Ri kel uloq pa ri winaq, are ri' ri ktzi'lob'isan rech ri winaq

(Mt 15,10-20)

¹⁴Ke'usik'ij chi jumul ri winaq ruk' ri are', e kub'ij chkech: «Chita' b'a' we nutzij k'atek'uri' chich'ob'o' b'a'. ¹⁵Man k'o ta jun jasach che kok ub'i pa ri winaq che kutz'ilob'isaj ri are', k'atek'ut ri jasach che kel uloq pa ri winaq, are wa' ri ktz'ilob'an rech ri winaq. ¹⁶Jachin jun k'o uxikin che utatb'exik, chutatb'ej b'a'!».

¹⁷Aretaq chi' naj chik k'o wi chkech ri winaq, xok pa ja, ri e'utijoxelab' kkik'ot uchi' ri are' puwi' ri jun tzijob'elil. ¹⁸Ri are' kub'ij chkech: «¿La xoquje' ri ix man kich'ob' ta ub'ixkal weri'? ¿La man kich'ob' taj che jun jas uwach che kok ub'i pa ri winaq ma kuya taj kutz'ilob'isaj ri are'? ¹⁹Rumal rech che, man kok ta pa ri anima', xane are kok chupam k'atek'ut, kel uloq pa ri teq'» (Xa jeri' k'ut ch'ajch'oj xub'ij chrech ronojel ri tzuqb'al qech). ²⁰K'atek'uri' kub'ij: «Ri kel uloq pa ranima' ri winaq, are ri' ri katz'ilkob'isan rech ri winaq. ²¹Rumal rech che pa ranima' ri winaq kel wi uloq ri itzel taq jastaq: ri itzel k'aslemal, ri elaq', ri kamisanik, ²²ri ek'ya rachajil rixoqil, ri sib'alaj rayib'al xu'yal, ri jetaq etzelal, ri sub'unik, ri xaq apas ub'anik k'aslemal, ri ti'tem, ri itzel taq tzij, ri nimal, ri itzel taq chomanik. ²³Ronojel we itzel taq jastaq ri', kel uloq chi pa ranima' e kutz'ilob'isaj ri winaq».

Ri Jesus kukunaj ri ral jun ajsirofenisi'a

(Mt 15,21-28)

²⁴Kel ub'i chila' e kok pa ri rulew ri Tiro¹¹⁰. Kok pa jun ja, k'atek'uri' kraj che man k'o ta jun kreta'maj weri', k'atek'ut, man je ta xe'eloq. ²⁵Rumal rech che xas chanim, jun ixoq che utom utzijol ri are', che ri ral k'o jun itzel uxlab'al chrech, kpetik e kqaj che xukulem xe' raqan uq'ab'. ²⁶We ixoq ri', ajgri'ega, ajsirofenisi'a, e kuta chrech arech kuk'yaq ub'i ri Itzel chrech ri ral. ²⁷E ri Jesus kub'ij chrech: «Nab'e, chaya'a b'e chkech ri e'alk'uwa'lxel arech kewa'ik e sib'alaj kenoj na, rumal rech che man utz taj we kk'am ub'i ri kiwa ri e'alk'uwa'lxel e kya chkech ri alaj taq tz'i'». ²⁸K'atek'ut, ri ixoq kub'ij: «¡Je', Ajawxel! Xoquje' ri alaj taq tz'i' kkitij ri uxräk' kiwa ri ak'alab' chuxe' ri mexa!». ²⁹Ri are' xas chanim kub'ij chrech: «Rumal rech we tzij kab'ij ri', jat ub'ik, ri itzel xeltajik uloq chrech ri awal». ³⁰Ri ixoq kb'e cho rachoch e kuriqa' ri ak'al q'oyol cho ri uch'at e ri itzel elenaq chi ub'i ruk'.

Ri Jesus kukunaj jun achi che so'r e kme'metik

³¹Kel ub'i pa ri rulew ri Tiro, e kb'e ub'i pa ri Sidon, kusuk'ab'a' ub'i pa ri polow Galile'a, kq'atan pa ri rulew ri Dekapolis. ³²E kk'am ub'i jun so'r achi chuwach ri are', we achi ri' kme'metik e kkita chrech arech kukoj ri uq'ab' puwi' ri are'. ³³Ri are' kuk'am ub'i ri achi naj chkech ri winaq', kunim ri uwi' taq uq'ab' pa ri taq uxikin e ruk' ri uk'axaj kuchap ukoq ri raq'. ³⁴Kka'y chikaj, kuk'is uk'u'x e kub'ij: «Effata», che kub'ij: «Chattortajoq!». ³⁵Kutor rib' ri uxikin, e chanim kukir rib' ri raq', k'atek'uri', utz kch'aw chik. ³⁶Ri Jesus ktaqan chkech arech man kkib'ij taj we jastaq ri', k'atek'ut, aretaq chi' sib'alaj ke'uq'atej are sib'alaj kkiya chi na ub'ixik we jastaq ri'. ³⁷Ri e'are' sib'alaj man kkich'ob' ta weri' e kkib'ij: «Ronojel utz ub'anom ri jastaq, kub'ano che kkita ri eso'r winaq e ke'uch'awisaj ri emem».

Ri wuqub' kaxlanwa

(Mt 15,32-39)

⁸Pa we taq q'ij ri', jumul chik ek'o sib'alaj winaq e man k'o ta kiwa arech kkitijo, ke'usik'ij ri e'utijoxelab' e kub'ij chkech: ²«Ri in kintoq'ob'isaj kiwach we winaq ri', rumal rech che chi oxib' q'ij chik ek'o wuk', k'atek'uri' man k'o ta kiwa arech kkitijo. ³We ke'injach ub'ik ruk' numik, keq'i'taj wa' pa ri taq b'e. K'atek'uri', ejujun chkech ri e'are' epetinaq uloq pa naj taq k'olb'al». ⁴Ri e'utijoxelab' kkib'ij chrech: «¿Jawichi' kqak'ama wi ri wa pa we jun tz'inalik k'olb'al ri' arech kqaya chkech we winaq ri'?»». ⁵K'atek'uri', ri are' kuta chkech: «Joropa' kaxlanwa k'o iwuk' ri ix?». –«Wuqub'», kech'a e'are'. ⁶E ktaqan chkech ri winaq arech ket'uyi' cho ri ulew. E kuk'am ukoq ri wuqub' kaxlanwa, kub'an jun maltyoxinik, kupiro e kuya chkech ri e'utijoxelab' arech ri e'are' kkiya chkech ri winaq. K'atek'ut, ri e'are' kkiya chkech ri winaq. ⁷Xoquje' k'o kuk' ri e'are' keb' oxib' tza'y kär. Nab'e kutewchi'j, k'atek'uri' xoquje' ktaqanik arech kkijacho. ⁸¡Ri e'are' sib'alaj kewa'ik e kenojik, e kkik'ol ri taq ch'aqap kto'tajik: ¡wuqub' chakach! ⁹Ri winaq ekijeb' mil. K'atek'uri', ri Jesus ke'ujach ub'i ri e'are'. ¹⁰Xas chanim kaq'an ub'i' pa ri jukub' kuk' ri e'utijoxelab', e kb'e ub'i pa ri rulew ri tinimit Dalmanuta.

Ri efarise'o kkita jun k'utb'al kpe uloq pa ri kaj

(Mt 16,1-4)

¹¹E ri efarise'o ke'el uloq e kech'aw ruk' ri are'. Kkita jun k'utb'al chrech che kpe uloq chikaj. Are kkaj kkilo jas ub'anik kkikoj ri are' pa k'ax. ¹²Kuk'is uk'u'x chi pa ri ruxlab'al uloq, k'atek'uri' kub'ij: «¿Suche, che we jun mayilq'ijisaq ri' kuta jun k'utb'al? Qastzij kinb'ij chiwech, man kya ta na jun k'utb'al chrech we mayilq'ijisaq ri'». ¹³Ke'uya kan ri e'are' chila', k'atek'uri' kaq'an chi jumul pa ri jukub' e kb'e ch'aqap che ri polow.

Ri uk'u'xal kaxlanwa kuk' ri efarise'o e ri Herodes

(Mt 16,5-12)

¹⁴Man xkik'am ta chi ub'ik nik'aj taq kaxlanwa, k'atek'uri' xuwi kik'amom ub'i jun kaxlanwa kuk' pa ri jukub'. ¹⁵Ri are' kub'ij chkech we jun pixab'anik ri': «Qas chixka'yoq e mik'am ri uk'u'x kaxlanwa kech ri efarise'o e ri rech ri Herodes». ¹⁶E ri e'are' kkib'ij chb'il kib', che man k'o ta kikaxlanwa. ¹⁷Ri are' reta'm weri', k'atek'uri', kub'ij chkech: «¿Suche, che kixchoman jeri', che ri ix man k'o ta ikaxlanwa? ¿La maja' kich'ob'o? ¿La man kixka'y taj? ¿La itzel ri iwuxlab'al ri ix? ¹⁸¿La k'o ri iwoq'och, k'atek'uri' man kixka'y taj chrech weri'? ¿La k'o ri ixikin k'atek'uri', man kita ta weri'? ¿La man kna'taj ta chiwech, ¹⁹aretaq chi' xampir ri job' kaxlanwa chkech ri job' mil winaq, joropa' nojinaq taq chakach ximol na ruk' ri taq uch'aqapil xto'tajik?». Ri e'are' kkib'ij chrech: «Kab'lajuj chakach». ²⁰–«E ruk' ri wuqub' kaxlanwa xinjach chkech ri ekijeb' mil winaq, ¿joropa' nojinaq taq chakach ximol na ruk' ri taq uch'aqapil xto'tajik?». Ri e'are' kkib'ij: «Wuqub' chakach». ²¹Chi chanim kub'ij chkech: «¿La maja' k'ut kich'ob'o ri'?»

Ri Jesus kukunaj jun moy pa ri B'etsa'ida

²²Kepe pa ri B'etsa'ida k'atek'uri' kk'am ub'i jun moy achi chuwach e kkita chrech arech kuchap ukoq ri are'. ²³Kuk'am ukoq ri moy achi chrech ri uq'ab', e kuk'am ub'ik, kresaj ub'i pa ri tinamit. Nab'e kukoj uk'axaj cho ri uwoq'och, k'atek'uri', kuya chik ri uq'ab' puwi', pa

ukab' chik kuta chech: «¿La k'o kawilo'?».²⁴Ri are' che xa jub'iq' kka'yik, kub'ij: «Ke'inwil le winaq eje' jas ejujun taq che' che keb'inik». ²⁵K'atek'uri', kukoj chi jumul ri uq'ab' cho ri uwoq'och ri moy achi, e ruk' weri' qas kka'y chik e xoquje' krilo ri jastaq che naj k'o wi. ²⁶Ri Jesus kutaq ub'i ri are' cho rachoch e kub'ij chrech: «Matok ne' pa ri tinimit».

Ri ukojonik ri Lu'

(Mt 16,13-20; Lc 9,18-21)

²⁷Kb'e ub'i ri Jesus kuk' ri e'utijoxelab', keb'e pa taq ri tinimit rech ri Sesare'a rech Filipino. Pa ri b'e kuta chkech ri e'utijoxelab': «¿In jachin ri in kkib'ij ri winaq?».²⁸Ri e'are' kkib'ij chrech: «Ejujun kkib'ij at ri Xwan Qasalja', ejujun chik kkib'ij che at ri Eli'as, ejujun chik kkib'ij che at jun q'axal utzij ri Dyos». ²⁹K'atek'ut, kuta chech: «¿E k'u ri ix, in jachin ri in kib'ij?».³⁰Ri Lu' kub'ij chrech: «Ri at, at ri Kristo!». ³⁰K'atek'uri', chanim ktaqan chech, arech man k'o ta jun kkib'ij wi weri'.

Ri nab'e utzijoxik ri kuk'axk'olij na ri Jesus

(Mt 16,21-23, Lc 9,22)

³¹E xumajij chi uk'utik chkiwach: «Ri uk'ojol ri achi, rajawaxik che kuk'axk'olij na pa ri uk'aslemal. Ri enim taq winaq, ri enim taq chuchqajawib', e ri e'ajtz'ib'anelab' kkik'yaq na ub'i ri are'. Kkikamisaj na, k'atek'uri' pa ri urox q'ij kk'astaj na ri are'. ³²E qas utz ub'ixik kub'an weri'. K'atek'uri' ri Lu' kuk'am ub'i ri are' ruk' e kok che uyajik. ³³K'atek'ut, ri Jesus kuch'ikmej apanoq, kk'a'y chech ri e'utijoxelab' e kub'ij chrech ri Lu': «¿Chatel ub'i chnuwach ri at Satanas! Rumal rech che ri achomab'al man are ta ri uchomab'al ri Dyos, ri achomab'al are uchomab'al winaq».

¿Jachin kkowinik kuterne'b'ej ri Jesus?

(Mt 16,24-28; Lc 9,23-27)

³⁴Ke'usik'ij ri winaq xoquje' ri e'utijoxelab', e kub'ij chkech: «We k'o jun kraj kateri' ub'i chwij ri in, muna'tisaj chi aq'an rib', chuk'ama' ub'i ri uripb'al e chinuterne'b'ej ub'i ri in. ³⁵Jachin ri kraj kukol ri uk'aslemal, kutzaq na ri', k'atek'uri' jachin ri kutzaq ri uk'aslemal wumal ri in e rumal ri utzalaj k'ak' tzij, kukol na ri'. ³⁶¿Jas kupatanij chrech ri winaq we kuch'ak ronojel ri uwachulew, we kutzaq ri uk'aslemal? ³⁷¿Jas rajil, kuya na ri winaq arech kujalb'ej ri uk'aslemal? ³⁸Rumal che, jachin ri kk'ix chwech ri in e chrech ri nutzij pa we jun kech nim ch'uti'n e ajmakunanel mayilq'ijisaj ri', xoquje' ri uk'ojol ri achi kk'ix na ri' chrech ri are', aretaq chi' kpe na pa ri uq'ijil ri utat, kuk' ri etyoxlaj taq anjel».

⁹E kub'ij chkech: «Qastzij kinb'ij chiwech, ek'o ejujun chixo'l waral, che man kkil ta na ri kamikal we maja' kkil na ri Rajawib'al ri Dyos che kpe ruk' uchoq'ab'».

Kjaltajik ri uwachb'al chkiwach e jun

ch'ab'al kch'aw uloq pa ri sutz':

Ri are' are ri loq'alaj nuk'ojol

(Mt 17,1-8; Lc 9,28-36)

²Ok'owinaq waqib' q'ij chik, ri Jesus ke'uk'am ub'i ruk' ri are', ri Lu', ri Santi'ago e ri Xwan, kitukel e'are' ke'uk'am ub'i naj chech ri winaq, keb'e puwi' jun nimalaj juyub'. E ri are' kujal ri uwachb'al chkiwach. ³Ri taq ratz'yaq sib'alaj kchupchatik e sib'alaj saq tuntuq, che xa jeri' k'ut, man k'o ta jun winaq chuwachulew che kkowin che usaqarisaxik.

⁴K'atek'uri', kkil ri Eli'as e ri Mo'ises che tajin kech'aw ruk' ri Jesus. ⁵Chanim kub'ij ri Lu' chrech ri Jesus: «Rab'b'i, utz che kujk'oji' waral. Chqab'ana' oxib' ja, jun awech ri at, jun rech ri Mo'ises e ri jun chik rech ri Eli'as». ⁶Ri are' man reta'm ta ri tzij kub'ij, rumal rech che sib'alaj uxib'im rib'. ⁷K'atek'uri', kpe jun sutz' che ke'uch'uq ri e'are' ruk' ri umu'j e jun ch'ab'al kch'aw uloq tzi pa ri sutz': «Ri are' are loq'laj nuk'ojol, chitatb'ej ri utzij». ⁸Xas chanim k'ala' keka'y wi e man k'o ta jun winaq kkilo, xuwi ri Jesus k'o kuk'.

Ri Eli'as petinaq chik

(Mt 17,9-13)

⁹Aretaq chi' kexuli' uloq cho ri juyub', ktaqan chkech che man k'o ta jun kkib'ij wi ri xkilo, k'ate' aretaq chi' ri uk'ojol ri achi kk'astaj uloq chkixo'l ri kaminaqib'. ¹⁰Ri e'are' kkik'ol ri xchilb'ex chkech, k'atek'ut kkita chkib'il kib', jas kraj kub'ij: «Kk'astaj na chkixo'l ri kaminaqib'». ¹¹E kkita chrech: «¿Suche, che ri etz'ib'anelab' kkib'ij che nab'e kpe na ri Eli'as?». ¹²Kub'ij chkech: «Je', nab'e kpe na ri Eli'as e kulusuk'ab'a' na ronojel ri jastaq. ¿E jas tz'ib'am puwi' ri uk'ojol ri achi che sib'alaj kuna' na ri k'achajijchi' pa ri uk'aslemal e ketzelax na uwach? ¹³K'atek'ut, kinb'ij chiwech: Ri Eli'as petinaq chik, xkib'an chrech ri are' ronojel ri xkaj, je' jas tz'ib'am kan chrij ri are'».

Ri jun k'ojolxel che k'o jun mem uxlab'al ruk'

(Mt 17,14-21; Lc 9,37-42)

¹⁴Aretaq chi' kopan kuk' ri e'utijoxelab', keril sib'alaj ewinaq che kisutim kij ri e'are', xoquje' ejujun e'ajtz'ib'anelab' che kech'aw kuk'. ¹⁵Ri winaq, aretaq chi', kkil ri are', ksach kik'u'x, k'atek'uri' kexak'inik che uya'ik jun rutzil uwach. ¹⁶E kub'ij chkech: «¿Su ri kitzijoj kuk' ri e'are'?»). ¹⁷Jun, chi chkixo'l uloq ri winaq, kub'ij chrech: «Ajtij, ri in nuk'amom uloq ri nuk'ojol chaweche che k'o jun mem uxlab'al chrech. ¹⁸Xaq jawichi' ne' kraj kuchap wi ri are', kuk'yaq cho ri ulew, kukalawasaj uk'axaj chuchi', kuqach'ach'ej uware, e kuya kanoq je' jas jun che'. In ch'awinaq chi kuk' ri e'atijoxelab', arech kkik'yaq uloq ri are', k'atek'uri' man ekowininaq taj». ¹⁹Kub'ij ri are' chkech: «Ix jun mayilq'ijisaq che man kixkojon taj, che k'ate' jumpa' na kink'oji' iwuk' ri ix? ¿K'ate' jumpa' na ri in kixinqi' na? Chik'ama' uloq ri are' chwech». ²⁰E ri e'are' kkik'am uloq ri are' chrech. Chi xaq b'i', aretaq chi' ri jun uxlab'al kril uwach ri Jesus, sib'alaj kujich'ja' ri ak'al, che ktzaq pulew, kub'alk'atij rib' e kkalaw ri uk'axaj chuchi'. ²¹Ri Jesus kuk'ot uchi' ri utat: «¿Chi k'a jumpa' chik umojom weri' chrech?». —«Xumajij la', aretaq chi' loch' na ri are', ²²e k'ya taq mul chik uk'yaqom ri are' pa ri q'aaq' on pa ri ja' arech kukamisaj ri are'. K'atek'ut, we katkowinik kujato'o, chatoq'ob'isaj b'a' ri qawach». ²³—Je', kcha ri Jesus: «¡Jas ri' we katkowinik!... Ri jun che kkojon chrech ri Dyos, ronojel kb'an kowinem chrech chuwach». ²⁴Xaq b'i', kuraqej uchi' ri utat ri ak'al: «¡Ri in kinkojon chrech ri Dyos! Chasa'j e chanimirisaj chi apanoq jub'iq' ri nukojb'al k'olik!».

²⁵Ri Jesus, krilo che kepe ek'ya winaq. Kuyajyatej ri itzel uxlab'al e kub'ij chech: «Mem e so'r uxlab'al, in kintaqan chaweche, chatel uloq ruk' ri are' e matok chi jumul ruk' ri are'». ²⁶Ri itzel uxlab'al kuraqej uchi' e kujich'ija' ri ak'al, e kel uloq. Ri ak'al kkanaj je' jas jun kaminaq. Ek'i winaq, kkib'ij: «¡Ri are' xkamik!»). ²⁷K'atek'uri', ri Jesus kuk'am ukoq chrech ri uq'ab', kuwa'lisaj e ri are' ktak'i'k. ²⁸Aretaq chi' ri Jesus k'o chi pa ja, ri e'utijoxelab' kkita chrech pa utukel wi: «¿Su che, che ri uj man xujkowin ta che uk'yaqik uloq ri are'?».

²⁹Kub'ij chkech: «We jun ija'al ri', kel uloq xuwi ruk' ri ch'awem ruk' ri Dyos».

Ri ukab' utzijoxik ri kuk'axk'olij na ri Jesus

(Mt 17,22-23; Lc 9,43-45)

³⁰Ke'el ub'ik waral ri' e keb'in ub'i pa ri rulew ri Galile'a. Ri are' man kraj taj che k'o jun kreta'maj weri'. ³¹Rumal rech che ri are' tajin kuk'ut ri tzij chkech ri e'utijoxelab' e kub'ij chkech: «Ri uk'ojol ri achi kjachitaj na pa ri kiq'ab' ri winaq, kkikamisaj na e aretaq chi' kamisam chik, churox q'ij ri are' kk'astaj na uloq». ³²K'atek'ut, ri e'are', man kkich'ob' ta we tzij kub'ij chkech ri' e kkixib'ij kib' arech kkita chrech ri are'.

¿Jachin ri nim ub'antajik'?

(Mt 18,1-5; Lc 9,46-48)

³³Ke'opan pa ri Kafarna'um; arechi' ek'o chik pa ja, kuk'ot kichi': «¿Su ri jastaq xetzijoj pa ri b'e?». ³⁴Ri e'are', mem kekanajik, rumal rech che pa ri b'e, are xkitzijoj chkixo'l, jachin ri nim ub'antajik. ³⁵Xaqb'i' kt'uyi'k, ke'usik'ij ri ekab'lajuj e kub'ij chkech: «We k'o jun winaq, are kraj che are nab'e, are k'ol chuk'isb'al chkech konojel e are chok patanijel chkech konojel ri winaq». ³⁶Chanim kuk'am apanoq jun alaj ak'al, kuya chkixo'l, kuq'aluj, k'atek'uri' kub'ij chkech: ³⁷«¿Jachin kuk'ulaj jun alaj ak'al je' jas we are' ri' chi pa ri nub'i' ri in, in ri kinuk'ulaj? ¿E jachin ri kinuk'ulaj ri in, ma in taj kinuk'ulaj are kuk'ulaj ri Xintaqow uloq ri in?»

Ri ukojik ri ub'i' ri Jesus

(Lc 9,49-50)

³⁸Ri Xwan kub'ij chrech: «Ajtij, qilom jun winaq che ke'uk'yaq uloq ri jetaq itzel pa ri ab'i ri at. Ri are' jun winaq che man kujuterne'b'ej ta ri uj. Ri uj xqaj xqaq'atej ri are', rumal rech che man ujuterne'b'em ta ri uj». ³⁹K'atek'uri', ri Jesus kub'ij: «Miq'atej ri are', rumal rech che man k'o ta jun winaq che kkowin chrech jun mayib'al pa ri nub'i ri in, k'atek'uri', itzel chik kutzijoj chwij. ⁴⁰Jachin b'a' ri man kujuk'ule'laj taj, ri are' k'o ri' quk'».

Ri kya'ow ijoron

(Mt 10,42)

⁴¹«Ri jun che kuya na juqub' ijoron, rumal rech che ix uwinaq ri Kristo, qastzij kinb'ij chiwech, che man ksach ta ri' ri tojb'al uk'axel chrech».

Ri k'ax kb'an chrech jun ch'uti'n

(Mt 18,6-9; 5,13; Lc 17,1s)

⁴²«K'atek'uri' ri jun winaq che kub'an itzel chuwach jun ch'uti'n winaq che kkojon chrech ri Dyos, are utz ri chrech, che kxim chuqul jun nimalaj ab'aj e kk'yaq ub'i pa ri polow. ⁴³E we ri at katmakun rumal ri aq'ab', chakutu' ub'ik. Are utz ri', at t'un katok pa ri k'aslemanik, chuwach ri katok ruk' ri keb' aq'ab' pa ri gehenna, jawije' ma kchup ta wi ri q'aq'. ⁴⁵Xoquje', we ri at katmakun rumal ri awaqan, chakutu' ub'ik. Are utz ri' at takma'y katok pa ri k'aslemanik, chuwach ri katk'yaq ub'i ruk' ri keb' awaqan pa ri gehenna. ⁴⁷Xoquje', we ri at katmakun rumal ri awoq'och, chak'oto' ub'ik. Are utz ri' ruk' jun awoq'och katok pa ri Rajawib'al ri Dyos, chuwach ri katk'yaq ub'i ruk' ri keb' awoq'och pa ri gehenna ⁴⁸jawije' ri ixjut man kkam taj e ri q'aq' man kchup taj. ⁴⁹Xa jek'uri', konojel ri' ketzayixik na ruk' ri q'aq'. ⁵⁰Utz ri atz'am, tek'uri' we ri atz'am man ktzayin ta chik, su utzayixik kb'anik? Chik'olo' ri itzayil iwuk' e chik'aslemaj ri nimalaj utzil chixo'l».

¿La ya'tal che jun achajilal che kresaj ub'i ri rixoqil?

(Mt 19,1-9; 5,32; Lc 5,32)

¹⁰Kel ub'i chila', e kb'e pa ri rulew utinamit ri Jude'a, ch'aqap chrech ri Jordan. Jumul chik, sib'alaj winaq kepe ruk' ri are', e jacha naq'atal chrech kuk'ut ri tzij chkiwach. ²Kepe ejujun taq farise'o, k'atek'uri' kkita chrech arech kkikajmaj ri are': «¿La ya'tal che jun achajilal che kresaj ub'i ri rixoqil?». Kkaj kkikoj ri are' pa jun k'ax. ³Ri are' kub'ij chkech: «¿Su ktaqan ri Mo'ises chiwech?». ⁴—Kkib'ij chrech: «Ruk' ri Mo'ises, ya'talik che ktz'ib'ax ri wuj rech ri jachoj ib' e k'atek'uri' kjach ub'i ri ixoq». ⁵Xaqb'i', ri Jesus kub'ij chkech: «Rumal rech che ab'aj ri iwanima', ri are' xutz'ib'aj we pixab' chiwech ri'. ⁶K'atek'ut, chi aretaq xuk'iysaj uloq ri uwachulew: ri Are' xe'uwinagarisaj e'are' chi achi, chi ixoq. ⁷Xa jek'uri', ri achi ke'uya kan ri' ri e'unan e'utat, ⁸e ri ekeb' xa jun b'aqilal ke'uxik. Xa jeri' k'ut, man ekeb' ta chik, xa ejun b'aqilal chik. ⁹Jeri' k'ut, ri kutunb'a' raqan uq'ab' ri Dyos, mujach b'a' uwach ri winaq». ¹⁰Aretaq chi' ek'o chik cho ja, ri etijoxelab', kkita chi jumul chrech ri are' puwi' weri'. ¹¹E kub'ij chkech: «Ri jun che kujach ub'i ri rixoqil e kk'uli' ruk' jun chik, kub'an jun mak ruk' ixoq; ¹²e we ri ixoq kujach ub'i ri rachaqil e kk'uli' ruk' jun chik achi, kub'an jun mak ruk' achi».

Ri Jesus e ri e'alaj taq ak'alab'

(Mt 19,13-15; Lc 18,15-17)

¹³Kek'am ub'i ejujun e'alaj taq ak'alab' chrech arech ke'uchapo, k'atek'ut ri etijoxelab' kekiyajyatej ri e'are'. ¹⁴Aretaq chi' ri Jesus kril weri', kpe royowal e kub'ij chkech: «Chiya'a' alaj chkech we e'ak'alab' che kepe wuk' ri in. Me'iq'atej ri e'are', rumal rech che ejachin eje' jas ri e'are', e'ajchaq'e' ri Rajawib'al ri Dyos. ¹⁵Qastzij kinb'ij chiwech: Jachin man kuk'am ta ri Rajawib'al ri Dyos je' jas jun alaj ak'al, man kok ta ub'i ri' chila'». ¹⁶Chi chanim ke'uq'aluj ri ak'alab' e ke'utewchij, k'atek'uri' kukoj uq'ab' pakiwi' ri e'are'.

Ri jun winaq che k'o sib'alaj umeb'il

(Mt 19,16-22; Lc 18,18-23)

¹⁷B'enam chik kub'ano, aretaq chi' jun winaq kutij anim che uk'ulaxik, kxuki' chuwach ri are', k'atek'uri' kuta chrech: «Utzalaj ajtij, ¿Su rajawaxik kinb'an na ri in arech kinwechb'ej ri junalik k'aslemal?». ¹⁸Ri Jesus kub'ij chrech: «¿Su che, utz katcha chwech? Ma k'o ta jun utz, xuwi ri Dyos. ¹⁹Ri at, aweta'm chik ri pixab': Matkamsanik, matmakun ruk' ixoq achi, matelaq'anik, mab'an tzijtal, mab'an jun itzel q'atoj-tzij, nim che'awila' wi ri anan atat». ²⁰Ri are' kub'ij chrech: «Ajtij, ronojel weri', nub'anom uloq chi pa nuch'uti'nal uloq». ²¹Ri Jesus, sib'alaj kuka'yej e kuloq'oq'ej ri are'. K'atek'uri', kub'ij chrech: «Xuwi jun jas uwach kraj na chawech: Jat, ronojel ri ajastaq che k'olik, ja'k'ayij e ja'ya'a' chkech ri emeb'a'ib', xa jek'uri', k'o jun nimalaj aq'inomal ri' chikaj; k'atek'uri' chatpetoq e chinaterne'b'ej ri in». ²²K'atek'ut ri are', aretaq kuta we tzij ri', ksach uk'u'x e sib'alaj kb'isonik' xb'ek rumal rech che ri are' k'o sib'alaj umeb'il.

¿Jachin k'uri' ri kkoltaj na?

(Mt 19,23-26; Lc 18,24-27)

²³Xaqb'i', ri Jesus, k'ala' kka'y wi chrech are', e kub'ij chkech ri e'utijoxelab': «Sib'alaj k'ax kokem pa ri Rajawib'al ri Dyos, ri winaq che k'o sib'alaj kiq'inomal!». ²⁴Ri etijoxelab' man kkich'ob' ta we tzij ri'. K'atek'ut, ri Jesus, kub'ij chi jumul chkech: «¡Ix walk'uwa'l, sib'alaj k'ax ri okem pa ri Rajawib'al ri Dyos! ²⁵Are man k'ax ta rokem jun kameyo pa ri

uteq' jun b'aq, chuwach ri jun q'inom winaq che kok pa ri Rajawib'al ri Dyos!». ²⁶Ri e'are' sib'alaj ksach chi na kik'u'x e kkib'ij chkib'il kib': «¿Jachin k'uri' kkoltaj na?». ²⁷Ri Jesus, sib'alaj ke'uka'yey e kub'ij chkech: «Chkiwach ri winaq man kowinem ta rij; are nak'ut man je taj chuwach ri Dyos, rumal rech che chuwach ri Are', ronojel kb'an kowinem chrech».

Ri junalikalaj k'aslemal

(Mt 19,27-30; Lc 18,28-30)

²⁸Chi chanim, kub'ij ri Lu' chech: «Ri uj, ronojel ri qajastaq xqya kanoq e atqaterne'b'em ri at». ²⁹Ri Jesus kub'ij: «Qastzij kinb'ij chiwech, man k'o ta jun che uya'om kanoq ri rachoch, ri erachalal, ri e'unan e'utat, ri eralk'uwa'l, on rulew ne', rumal wech ri in e rumal rech ri utzalaj tzij, ³⁰che mata kuk'am na ri utojb'alil jun ok'al chik chuwach weri', chi pa we ukamik ri', kya'taj chrech, rachoch, erachalal, e'unan e'utat, eralk'uwa'l, e rulew, ruk' sib'alaj k'ax, k'atek'uri', pa jun petinaq uwachulew chik, kya'taj chrech jun junaliklaj k'aslemal. ³¹K'atek'uri', esib'alaj ek'i ri' ri enab'e che are kek'isb'an kanoq, k'atek'uri' ri ek'isb'al kanoq are kenab'ej na ri'».

Ri urox mul utzijoxik ri kuk'axk'olij na ri Jesus

(Mt 20,17-19; Lc 18,31-33)

³²Ib'enaq, tajin kepaqi' pa Jerusalem, e ri Jesus nab'e chkiwach ri e'are', e ri e'are' ksach kik'u'x, e ri eteren chrij kixib'im kib'. Ke'uk'am chi ub'i jumul ri ekab'lajuj ruk', k'atek'uri' kuya ub'ixik chkech ri kuk'ulmaj na ri are': ³³«Kamik ri', ri uj, paqalem kqab'an pa ri Jerusalem, e ri uk'ojol ri achi kjachitaj na pa kiq'ab' ri enim taq chuchqajawib', ri etz'ib'anelab', kamikal na ri q'atojtzij kkib'an na puwi', k'atek'uri' kjachitaj na pa kiq'ab' ri ma junam ta kikojb'al quk'. ³⁴Ri e'are' kketzelaj na uwach, kkichub'aj na uwach, kkich'ay na e kkikamisaj na. K'atek'uri', churox q'ij kk'astaj na uwach ri'».

Ri e'uk'ojol ri Seb'ede'o

(Mt 20,20-23)

³⁵Ri Santi'ago e ri Xwan che e'uk'ojol ri Seb'ede'o, keqib' koq ruk' ri are', k'atek'uri' kkib'ij chrech: «Ajtij, ri uj kqaj che kaya chqech ri kqata chawech». ³⁶Kub'ij chkech: «¿Su ri kiwaj ix che kinya ri in chiwech?». ³⁷Ri e'are' kkib'ij chrech: «Chaya'a chqech, che ri uj, kujt'uyi' pa ri atremel wi, pa ri attik'il wi, jun pa ri awikyaq'ab' e ri jun chik pa ri amox». ³⁸Ri Jesus kub'ij chkech: «Ri ix, man kich'ob' ta ri kita'o. ¿La kixkowin che uqumuxik ri pajb'al amaja' che kinqumuj na ri in e la kixkowin che uk'amik ri qasna' che kink'am na ri in?». ³⁹Ri e'are' kkib'ij chrech: «Ri uj kujkowinik». Ri Jesus kub'ij chkech: «Ri pajb'al amaja' che kinqumuj na ri in, kiquumuj na ri ix e ri qasna' che kink'am na ri in, kik'am na ri ix. ⁴⁰K'atek'uri', ri t'uyulem pa ri wikyaq'ab' e pa ri numox man in taj kinya'owik, weri' kech ri' ri suk'ub'am apan chkech».

Ri ekanimal ri jetaq amaq'

(Lc 22,24-27)

⁴¹Ri elajuj chik, aretaq chi' xkita weri', kpe koyowal chkech ri Santi'ago e ri Xwan. ⁴²Ri Jesus, ke'usik'ij ri e'are' ruk' e kub'ij chkech: «Ri ix, iweta'm che ri e'okinaq ek'amal taq b'e chkech ri jetaq amaq', kekita'alb'ej jacha xuwi e'are' e'ajawib' chkech, e ri ekanimal kekipitz'ej ruk' ri kikowinem. ⁴³Man k'o ta jeri' chi- xo'l ri ix. K'atek'uri', jachin ri kraj che

are nim ub'antajik chixo'l ri ix, are okoq che ipataninel, ⁴⁴Jachin ri kraj che are nab'e chixo'l ri ix, chuyutu' rib' che ipatanaxik. ⁴⁵Je' jas ri uk'ojol ri achi, man petinaq ta uloq arech kpatanaxik, ri are' are ke'ulpatanij ri winaq e kuljacha' ri uk'aslemal rech kitojb'al ek'i winaq».

Ri moy che ajjeriko

(Mt 20,29-34; Lc 18,35-43)

⁴⁶Ke'opan pa ri Jeriko. E aretaq chi' elem kub'an ub'ik kuk' ri e'utijoxelab' e kuk' sib'alaj winaq, ri uk'ojol ri Time'o (B'artime'o), che sin molonel moy, t'uyul chuchi' ri b'e. ⁴⁷Aretaq chi' kreta'maj che are ri Jesus ri Ajnasaret, kuraqaqej uchi' e kub'ij: «Uk'ojol ri David, Jesus, chatoq'ob'isaj nuwach». ⁴⁸Ek'ya winaq kkiyaj ri are' arech kutz'apij uchi', k'atek'uri' ri are' sib'alaj ko chi na kuraqaqej uchi', kub'ij: «Uk'ojol ri David, chatoq'ob'isaj nuwach». ⁴⁹Ri Jesus, ktak'i'k e kub'ij: «Chisik'ij uloq». Kkisik'ij ri moy, kkib'ij chrech: «Mub'an keb' ak'u'x, chatwa'lijoq, katusik'ij». ⁵⁰Ri are' kuk'yaq kan ri uq'u', kch'oplinik e kopan ruk' ri Jesus. ⁵¹Chi chanim, kub'ij ri Jesus chrech: «¿Su kawaj ri at kinb'an chaweche?»». Ri moy achi kub'ij chrech: «¡Rab'b'uni, are kinwaj kinka'yik!»». ⁵²Ri Jesus kub'ij chrech: «Jat, are ri akojob'al xatkolowik». K'atek'uri', chi chanim k'o chi k'ak' uwoq'och e kuterne'b'ej ub'i ri are' pa ri b'e.

Ri Jesus pa ri B'etfage e pa ri B'etani'a chuxe' ri juyub' Olivo

(Mt 21,1-11; Lc 19,28-38; Jn 12,12-16)

¹¹Aretaq chi', naqaj chik ek'o wi chrech ri Jerusalem, kkil chi apanoq ri B'etfage e ri B'etani'a, chuxe' ri juyub' Olivo, ke'utaq ub'i ekeb' chkech ri e'utijoxelab' ²Kub'ij chkech: «Jix pa le tinimit che k'o apan chiwach. E chi aretaq kixok ub'ik, kiriqa' na jun alaj b'urix che yuqulik, che man k'o ta jun winaq kojowinaq na. Chikira' uloq e chik'ama' uloq. ³E we k'o jun winaq kub'ij chiwech: “¿Su kib'an ri ix?”, chib'ij b'a' chrech: “Are ri Ajawxel kajawataj chrech, e chi kamik kutzalijisaj uloq waral”». ⁴Keb'ek ri e'are' e kkiriqa' ri jun alaj b'urix che yuqul naqaj chrech jun uchi'ja pa ri tinimit e kkikiro. ⁵Ejjujun chkech ri ek'o chila', kkib'ij chkech: «¿Suche kikir we alaj b'urix ri'?»». ⁶Ri e'are', kkib'ij ri tzij xub'ij ri Jesus chkech, e ke'kiya kanoq arech qas kkib'an weri'. ⁷Kkik'am uloq ri alaj b'urix chrech ri Jesus, kkikoj ri kiq'u' chrij e ri are' kat'uyi' chrij. ⁸Ek'ya winaq kkilik' ri kiq'u' pa ri b'e. Ek'o nik'aj chik kkilik' uq'ab' taq che' che kkiq'ip apanoq. ⁹E ri enab'ejinaq e ri ek'isb'al kanoq, sib'alaj ko kkib'ij. «Hosanna! ¡Tewchi'talik ri petinaq uloq pa ri ub'i ri Ajawxel!

¹⁰¡Tewchi'talik ri ajawib'al, ri petinaq uloq pa ri ub'i' ri qatat David! ¡Hosanna chila' pa ri nimalaj kaj!»». ¹¹K'atek'uri', kok pa ri Jerusalem pa ri Nim Rachoch ri Dyos, nab'e kunik'oj e kuka'yej ronojel ri jastaq; aretaq chi' b'enaq chi q'ij, kel ub'ik e kb'e ub'i k'uk' ri ekab'lajuj pa ri B'etani'a.

Ri wikox che man kuya' ta uwach

(Mt 21,18s)

¹²Chukab' q'ij, aretaq chi' ke'el ub'i pa ri B'etani'a, ri are' knumik. ¹³Naj apanoq, kril jun wikox che k'o taq uxaq, kb'e che rilik wene' kuriqa' jun uwach. K'atek'uri', aretaq chi' naqaj chik k'o wi chrech, xuwi xuriqa' ri taq uxaq, rumal rech che man uq'ijil ta ri wikox. ¹⁴E kub'ij chrech ri wikox: «Man k'o ta chi jumul wa', jun winaq, kutij ri awach». E ri e'utijoxelab' kkita'o we utzij ri'.

Ri e'ajk'ayib' ke'esax uloq pa ri Nim Rachoch ri Dyos

(Mt 21,12s; Lc 19,45-48; Jn 2,14-16)

¹⁵Ke'opan pa ri Jerusalem. Kok pa ri rachoch ri Dyos e ke'eresaj uloq ri e'ajk'ayib' e ri eloq'omanelab' che ek'o chila'. Kuk'yaq ub'i ri kitem ri e'ajk'exal taq pwaq e ri ek'ayil taq palomax. ¹⁶E man kuya ta b'e che k'o jun winaq k'o jun jas uwach kuk'am ub'i pa ri rachoch ri Dyos. ¹⁷E kuk'ut ri tzij chkiwach, kub'ij: «¿La man tz'ib'atalik taj: Ri wachoch kb'ix na chrech, ja rech ch'awem ruk' ri Dyos kech konojel winaq? K'atek'ut ri ix ib'anom jun kik'olib'al elaq'omab' chrech!». ¹⁸Ri enim taq chuchqajawib' e ri etz'ib'anelab' kketa'maj weri'. Kkitzukuj jas ukamisaxik kkib'ano. Kixib'im kib', rumal rech che konojel ri winaq kkiloq'oq'ej ri utzij. ¹⁹Aretaq chi' kqaj ri q'ij, kel ub'i pa ri tinimit.

Ri chaq'ij wikox e ri ch'awem ruk' ri Dyos

(Mt 21,20-22)

²⁰Aq'ab'il chik, kkilo, che ri wikox chaq'ij chik chi pa ri urab' uloq. ²¹Ri Lu' kna'taj chrech ri iwir kanoq, kub'ij chrech: «Rab'b'i, chawilampe'. Le jun wikox che xakyaqsaqarisaj chaq'ij chik». ²²Ri Jesus, kub'ij chkech: «Rajawaxik che kk'oji' ri ikojonik. ²³Qastzij kinb'ij chiwech, we jun winaq kub'ij chrech we juyub' ri: "Chateloq e chak'yaqa' awib' pa ri polow", e man kub'an ta keb' uk'u'x, chi are kukojo che kb'antaj na we ri', kya'taj na ri' chrech. ²⁴Rumal k'uri' chi kinb'ij chiwech: ronojel ri jas uwach che kita pa ri ich'awem ruk' ri Dyos, chikoj' b'a' che xk'amtaj iwumal, k'atek'uri' kya'taj ri' chiwech. ²⁵Aretaq chi' ixtak'alik kib'an ri ich'awem ruk' ri Dyos, chixkuyunoq we k'o jun k'o umak chiwach, arech ri itat k'o chikaj, xoquje' kukuy ri imak ri ix».

Ri k'otoj chi'aj kkib'an ri e'ajjudi'o puwi' ri ukowinem ri Jesus

(Mt 21,23-27; Lc 20,1-8)

²⁷Kepe chi jumul pa ri Jerusalem. K'atek'uri', aretaq chi' kb'inkatik pa ri Rachoch ri Dyos, ri enim taq chuchqajawib', ri e'ajtz'ib'anelab', e ri eri'jab' taq winaq, kepe ruk' ri are'. ²⁸Kkib'ij chrech: «¿Jas ruk' kowinem kab'an at weri'? On ¿jachin xya'ow chawech we kowinem ri', arech kab'an at weri'?». ²⁹Ri Jesus kub'ij chkech: «Ri in xuwi jun jas uwach kinta chiwech. Chitzalej uwach, k'atek'uri' kinb'ij na chiwech jas ruk' kowinem kinb'an weri'. ³⁰Ri qasna' kub'an ri Xwan, ¿la petinaq chikaj on petinaq kuk' ri winaq? Chitzalej ub'ixik chwech». ³¹Ri e'are' kkichomaj weri' chkiw' il kib': «We kqab'ij: "Petinaq chikaj", ri are' kub'ij la': "¿Su che, ri ix man xixkojon ta chrech ri are'?"». ³²K'atek'ut, we kqab'ij: "Petinaq kuk' ri winaq". Kkixib'ij kib' chkiwach ri winaq, rumal rech che ri winaq kkikojom che ri Xwan, jun q'axal utzij ri Dyos. ³³Kkitzalej uwach ri utzij ri Jesus, jeri' kkib'ij: «Ri uj man qeta'm taj». E ri Jesus kub'ij chkech: «Xoquje' ri in, man kinb'ij ta chiwech, jas ruk' kowinem kinb'an in weri'».

Ri jun tzijob'elil pakiwi' ri e'itzel taq e'ajchakib' rech ri ulew

(Mt 21,33-46; Lc 2,9-19)

¹²¹Kub'ij jun tzijob'elil chkech: «Jun achi kusuk'umaj jun rulew. Kuko pa jun tapya, kujam jun yitz'ab'al uva e kuyak jun keq'te'. K'atek'uri' kuya pa qajik chkech enik'aj ajchakib' e kb'e ub'i naj. ²Aretaq kuriqa' ri uq'ijil kutaq ub'i jun ajpataninel kuk' ri e'ajchakib', arech kuk'ama' uloq kuk', panik'aj chrech ri uwach ri ulew. ³K'atek'ut, ri e'are' kkichapo,

kkich'ayo, jamalik uq'ab' kkijach ub'i ri are'. ⁴Kutaq chi ub'i jumul, jun ajpataninel chik. Xoquje', kkich'ayo ri are' pa ri ujolom e sib'alaj kketzelaj uwach. ⁵Kutaq ub'i jun chik. Ri are', kkikamisaj, xoquje' jeri' kkib'an chkech sib'alaj ek'ya chik: kekich'ay nik'aj, kekikamisaj nik'aj chik. ⁶Kkanaj na jun ruk' ri are', are ri loq'alaj uk'ojol. Kutaq ub'i chkech e kuchomaj: "Nim wa' kkil wi we nuk'ojol". ⁷K'atek'ut ri nik'aj ajchakib' ri', kkib'ij chkib'il kib': "Are', are wa' ri echb'anel. Jeqakamisaj, k'atek'uri', uj ri' kqechb'ej na ri rechb'al". ⁸Kkichapo ri are', kkikamisaj e kkik'yaq uloq ri are' pa ri ulew. ⁹¿Su kub'an na ri' ri rajaw ri ulew? Kpe na ri' e ke'ukamisaj na ri' ri e'ajchakib' e kuya na ri' ri ulew chkech enik'aj chik. ¹⁰¿La man isik'im ta ri tzij tz'ib'atalik ri':

Ri ab'aj che xkik'yaq ub'i ri ajchakib',
are okinaq che rajawal ja;
¹¹¿weri', are ri Ajawxel xb'anowik
e sib'alaj utz mayib'al
chuwach ri qawoq'och?».

¹²Kkaj kkichap ri are', k'atek'uri' kkixib'ij kib' chkech ri winaq. Ri e'are' utz uch'ob'ik kkib'ano, che ri jun tzijob'elil, xub'ij rumal kech ri e'are'. Kkiya kanoq e ke'el ub'ik.

¿La ya'talik kqatoj ri alkab'al chrech ri Sesar?

(Mt 22,15-22; Lc 20,20-26)

¹³Kekitaq ub'i ruk' ri are', ejujun farise'o e ejujun e'ajherodi'ano, arech kkik'amij jun utzij ri are'. ¹⁴Ke'opanic e kkib'ij chrech: «Ajtij, ri uj qeta'm che ri at, at suk'laj winaq e man kaxib'ij ta awib' rumal jun winaq. Man kawil ta ri kikowinem ri winaq, are' k'ut, kattijonik pa ri qastzij ub'e ri Dyos. ¿La ya'talik on man ya'tal taj kqatoj ri alkab'al chrech ri Sesar? ¿La kqatojo, on man kqatoj taj?». ¹⁵K'atek'ut, ri are' reta'm che keb' kipalaj ri e'are', kub'ij chkech: «¿Su che xisuk'umaj jun k'amb'al chwech? Chik'ama' uloq jun pwaq denari'o chwech, arech kinwil na». ¹⁶Kkik'am uloq jun denari'o chrech e ri are' kub'ij chkech: «¿Jachin rech we jun wachb'al ri' e ri tzij tz'ib'atalik?». Kkib'ij chrech: «Rech ri Sesar». ¹⁷Chi xaq b'i', ri Jesus kub'ij chkech: «Ri rech ri Sesar, chiya'a b'a' chrech ri Sesar, ri rech ri Dyos chiya'a b'a' chrech ri Dyos». E sib'alaj ksach kik'u'x chrech ri are'.

Ri k'astajib'al kech ri ekaminaqib'

(Mt 22,23-33; Lc 20,27-40)

¹⁸Xaqb'i kepe uloq enik'aj Saduse'o -we winaq ri', kkib'ij che man k'o ta jun kk'astaj chi na uloq- e kkita chrech:

¹⁹«Ajtij, ri Mo'ises utz'ib'am kan chqech che: "We k'o jun kkam ri rachalal, kuya kan ri ixoq, k'atek'ut man kuya ta kan ralk'uwa'l, ri rachalal chukama' ri ixoq arech kuya rija'al ri rachalal". ²⁰Ek'o wuqub' achijab' e'alaxik. Ri nab'e'al xk'uli'k, xkamik e man xuya ta kan rija'al. ²¹Ri ukab' xk'uli' ruk' ri ixoq, xkamik e xoquje' man xuya ta kan rija'al, xoquje' jeri' ri urox. ²²Man k'o ta jun chkech ri wuqub' xuya kan jun rija'al. Xoquje' xkam ri ixoq. ²³Aretaq chi' kek'astaj na, ¿jachin rixoqil ri' chkech ri e'are'? Rumal rech che chi ewuqub' xek'uli' ruk' ri are'».

²⁴Ri Jesus kub'ij chkech: «¿La man sib'alaj ixsachinaq taj xas rumal weri', che man iweta'm ta ri tz'ib'atalik tzij, e ri ukowinem ri Dyos? ²⁵Rumal rech che aretaq chi' jun kk'astaj uloq jun chkixo'l ri kaminaqib', ri achi man kuk'am ta rixoqil, e ri ixoq man kuk'am ta rachajil, ri e'are' ejeri' jas e'anjel chikaj. ²⁶E ri b'im che kek'astaj ri ekaminaqib', ¿la man

isik'im ta pa ri uwuj ri Mo'ises, jawi' ktzijox wi ri alaj che' zarza, jas xub'ij ri Dyos chrech: In, ri in Unudyos ri Ab'raham, in Unudyos ri Isa'ak, in Unudyos ri Jakob'? ²⁷Man jun Dyos taj kech kaminajib' are' jun Dyos kech ri ek'ask'oj. Qastzij sib'alaj ix Sachinaq».

Ri Nimalaj ub'anik Pixab'

(Mt 22,34-40; Lc 10,25-28)

²⁸Kqib' ukoq jun chkech ri ajtz'ib'anelab' che xuta we tzij ri', kuch'ob'o che sib'alaj utz ri utzij xutzalij chkech e kuta chrech: «¿Jachinchike are ri nab'e chuxo'l ronojel ri jetaq pixab'?» ²⁹Ri Jesus kub'ij chrech: «Are nab'e: chatatab'ej, Isra'el, ri Ajawxel ri Qadyos are ri' ri xuwi Ajawxel ³⁰e kaloq'oq'ej na ri Ajawxel ri Adyos ruk' ronojel uk'u'x awanima', ruk' ronojel awalma', ruk' ronojel awuxlab'al e ruk' ronojel achuq'ab'. ³¹Xoquje' jeri' ri ukab': Kaloq'oq'ej na ri awajil atz'aqat jeri' jas kaloq'oq'ej awib' ri at. Man k'o ta jun pixab' chik che are nim chuwach weri'». ³²Ri ajtz'ib'anel kub'ij: «Sib'alaj utz ri xab'ij Ajtij, aretaq chi' xab'ij che are xuwi ri Are', e man k'o ta jun chik chuwach Are': ³³Kqaloq'oq'ej na ri Are' ruk' ronojel qak'u'x qanima', ruk' ronojel ri qachomanik, ruk' ronojel qachuq'ab' e kqaloq'oq'ej na ri qajil qatz'aq'at jeri' jas kqaloq'oq'ej qib' ri uj, weri' are' nim chuwach ronojel taq holokostos e ri taq tab'al toq'ob'». ³⁴K'atek'uri' aretaq chi' kril ri Jesus che utz kno'jinik, kub'ij chrech: «Ri at, man naj taj at k'o wi chrech ri Rajawib'al ri Dyos». E man k'o ta chi jun kukoch'o kuk'ot chi uchi'.

Ri Kristo uk'ojol e rajawaxel ri David

(Mt 22,41-46; Lc 20,41-44)

³⁵Ri Jesus kub'ij, aretaq chi' kuk'ut ri tzij pa ri Rachoch ri Dyos: «¿Suche ri' che kkib'ij ri e'ajtz'ib'anelab', che ri Kristo uk'ojol ri David? ³⁶Qas are ne ri David xub'ij rumal ri Tyoxlaj Uxlab'axel:

Xub'ij ri Ajawxel chrech ri Wajawxel:
 Chatt'uyul chunaqaj ri wikyaq'ab',
 chi k'ate' kinkoj na ri e'ak'ulel
 chuxe' ri taq awaqan

³⁷Qas are ri David kub'ij Ajawxel chrech; ¿la kuya k'uri' che uk'ojol ri are'»? Ri winaq kekachiwik e sib'alaj utz kkita ri utzij.

Ri Jesus kub'an q'atb'altzij pakiwi' ri e'ajtz'ib'anelab'

(Mt 23,6s; Lc 20,45-47)

³⁸Xoquje' kub'ij pa ri utijonik: «Chik'olo iwib' chkiwach ri e'ajtz'ib'anelab', che kqaj chkiwach kewa'kat ruk' nimalaj taq atz'yaq, kqaj chkiwach kya rutzil kiwach pa taq ri k'ayb'al, ³⁹kqaj chkiwach ket'uyi' pa ri enab'e taq tem pa taq ri uk'olb'al ch'ab'al, e pa ri enab'e taq uk'olb'al ch'akataj pa ri nimaq'ij taq wa'im; ⁴⁰e che kkitijej ri kijastaq ri emelka'nib', rumal k'u wa' kkib'ano, che sib'alaj kech'aw ruk' ri Dyos. We e'are' ri', kb'an na jun nimalaj q'atojtzij ri' pakiwi'».

Ri pwaq kuya ri meb'a'laj melka'n chichu'

(Lc 21,1-4)

⁴¹Kt'uyi' ukoq chuwach ri uk'olib'al pwaq. Ke'uka'yej ri winaq che kkikoj ukoq ri alaj taq pwaq pa ri uk'olib'al pwaq. Ek'ya q'inomab', kkikoj ukoq sib'alaj pwaq. ⁴²Kopan sin meb'a' melka'n chichu' e kukoj ukoq keb' ume'r ukorti'l, jun ch'aqap che ri kijeb' uch'aqapil jun as. ⁴³Chi chanim ke'usik'ij ri e'utijoxelab' e kub'ij chkech: «Qastzij kinb'ij chiwech, che we meb'a' melka'n chichu' ri', are sib'alaj nim xuya kanoq chkiwach konojel ri kkikoj q'an pwaq pa ri uk'olib'al ri pwaq. ⁴⁴Rumal rech, che konojel are kiya'om kanoq ri uqaxb'al kipwaq, k'atek'ut ri are', are uya'om kanoq ri rajawaxik chrech, ronojel ri k'o ruk' rech kk'asi'k».

Man kkanaj ta kanoq jun ab'aj cho jun ab'aj chik

(Mt 24,1-3; Lc 21,5-7)

13¹Aretaq chi' kel uloq pa ri Rachoch ri Dyos, jun chkech ri e'utijoxelab' kub'ij chrech: «Ajtij, ¡chawilampe' we utz taq ab'aj ri! We utz taq utz'aqik we ja ri'!». ²Ri Jesus kub'ij chrech: «¿La kawil at we nima'q taq utz'aqik we ja ri'? Man k'o ta jun ab'aj che kkanaj kanoq cho jun ab'aj chik che mata kk'yaq na uloq cho ri ulew».

³E aretaq chi' t'uylul uloq puwi' ri juyub' Olivo chuwach uloq ri rachoch ri Dyos; ri Pedro, ri Santi'ago e ri Atrix, kkita chrech ri are' pa kitukel apanoq: ⁴«Chab'ij chqech ¿jumpa' kk'ulmataj na ri' weri' e jachinchike ri' ri k'utb'al rech che xopan pa ri uk'isb'alil ronojel we jastaq ri'?»

Xas rajawaxik wi kpe weri'

(Mt 24,4-14; 10,17-22; Lc 21,8-19)

⁵Chi chanim kub'ij ri Jesus chkech: «Qas chiwila' che man k'o ta jun kixsub'uwik. ⁶Sib'alaj ek'ya kepe na pa ri nub'i' e che kkib'ij ri': "In ri'", tek'uri' sib'alaj ek'i' kekisub'u. ⁷Aretaq chi' kito ktzijox jetaq ch'o'j e kb'e utzijol taq ch'o'j, mixib'ij iwib'. Rumal rech che rajawaxik kpe weri', k'atek'uri', maja' ri' ri uk'isb'alil. ⁸Kch'o'jin na ri', jun amaq' ruk' jun amaq' chik, on jun ajawib'al ruk' jun ajawib'al chik. Kub'an na kab'raqan ri' pa nik'aj taq k'olib'al chik kpe wi'jal ri': Umajib'al ri' ri taq uq'oxom, ri uk'axk'olil arech kalax ri ak'al.

⁹«Ri ix, chilaq'ab'ej iwib'. Kixjach na ri' chkiwach taq ri eq'ataltzij. Kixch'ay ri' pa ri taq uk'olb'al ch'ab'al. Kixk'am na ub'i ri' chkiwach ejujun taq q'atb'altzij e chkiwach ejujun taq e'ajawinelab', rumal wech ri in, arech kiya na ub'ixik ri tzij chkiwach ri e'are'. ¹⁰Are nak'ut rajawaxik che are nab'e kb'ix na ri K'ak' Uztalaj Tzij chkech konojel ri taq tinimit.

¹¹«E aretaq chi' kixk'am ub'ik arech kixjach na, mixmayowik ruk' jas ri tzij kib'ij na, are kiya ub'ixik ri kb'ix ukoq chiwech pa ri jun kajb'al ri'. Rumal rech che man ix ta ri' ri kixch'awik, are ri Tyoxlaj Uxlab'axel ri' kch'awik. ¹²Jun achalaxik, kujach na pa ri kamikal jun rachalal chik e ri tatxel kujach na ri uk'ojol. Kech'o'jin na ri' ri e'alk'uwa'lxelab' kuk' ri kinan kitat e ke'kikamisaj na ri'. ¹³Konojel ri' kixkipaqchi'j rumal rech ri nub'i' ri in, k'atek'ut ri jun che man kub'an ta keb' uk'u'x chi k'ate' pa ri uk'isb'alil, are ri' ri jun che kkoltajik.

¡Chuch'ob'o' b'a' jachin kusik'ij weri'!

(Mt 24,15-25; Lc 21,20-24)

¹⁴«Aretaq chi' kiwil we nimalaj taq kyaqsaq ri', che tiktalik jawi' man taqal ta wi (¡Chuch'ob'o' b'a' jachin kusik'ij weri'!), jachintaq ri ek'o pa ri Jude'a, qas chanim che'animaj ub'i pa taq ri juyub', ¹⁵jachin k'o uloq puwi' ri uxotal rachoch, maqaj uloq arech

kok pa ja e kuk'am ub'i ri ujastaq; ¹⁶jachin k'o pa ri tikonb'al ulew, matzalej uloq che uk'amik ri ratz'yaq! ¹⁷K'ax kech ri eyawab' taq chuchu'ib', e ri tajin kek'iysan pa we taq q'ij ri! ¹⁸Sib'alaj chixch'aw b'a' ruk' ri Dyos arech man kk'ulmataj ta weri' pa ri q'älaj. ¹⁹Rumal rech che pa we taq q'ij ri', k'o sib'alaj k'isb'al k'u'x ri', che man ilitajinaq ta uloq chi arechi' xk'iysisax ri uwachulew rumal ri Dyos e man kb'antaj ta chi jun ri' jacha we k'isb'al k'u'x ri'. ²⁰Ri Ajawxel weta mata kujik' upam we taq q'ij ri', man k'o ta jun ri' kkoltajik. Tek'ut, kumal ri echa'talik uwinaq che ri e'ucha'om ri are', ujik'om upam we taq q'ij ri'. ²¹Pa we taq q'ij ri', we k'o jun kub'ij chiwech: "¡Chiwilampe' ri Kristo k'o waral ri!", "Chiwilampe' jela' k'o wi le'!", mikoj weri'! ²²Jeri' k'uri', kepe na e'esal taq uwach ri Kristo, e e'esal taq kiwach ri eq'axal utzij ri Dyos. Kkib'an na nik'aj taq k'utb'al e nik'aj taq mayb'al, kesub'unik ri' arech weta xoquje' kekowin chkech ri echa'talik. ²³Ri ix chilawchij iwib': chiwilampe', ronojel nuya'om chi ub'ixik chiwech.

Ri upetb'al ri Uk'ojol ri achi

(Mt 24,29-31; Lc 21,25-27)

²⁴«K'atek'ut pa we taq q'ij ri', arechi' ok'owinaq chik we jastaq ri', kq'equ'marik ri q'ij, man kk'utun ta chi uloq ri ik'. ²⁵Ktzaq uloq ri' ri jetaq ch'umil chikaj, e ktotax na uloq ri taq kowinem k'o chikaj. ²⁶K'atek'uri', xas chanim ri' kilitaj uwach ri Uk'ojol ri achi che petinaq uloq pa ri jetaq sutz' ruk' nimalaj ukowinem e uremelik utik'ilik. ²⁷E xas chanim ri' ke'utaq ri e'anjel, arech kekimulij uloq chi pa ri kijeb' uxkut kaqiq' e chi pa ri uxkut kaj ulew, ri e'cha'talik rumal ri Are'.

Ri jun tzijob'elil puwi' ri wikox

(Mt 24,32-36; Lc 21,29-33)

²⁸«Ruk' ri wikox, chiweta'maj we jun tzijob'elil ri'. Aretaq chi' t'on chik ri taq uq'ab' e ktuxnik uloq ri taq uxaq, ri ix iweta'm che naqaj chik k'o wi ri säq'ij. ²⁹Jeri' k'ut, xoquje' ri ix, aretaq chi' kiwilo che kk'ulmataj weri', chiweta'maj che naqaj chik k'o wi ri Are' cho taq ri uchi'ja. ³⁰Qastzij kinb'ij chiwech che man kq'ax ta wa' we jun mayilq'ijisaq ri', chi k'ate' na majo'q kk'ulmataj na ronojel weri'. ³¹Ri kaj e ri uwachulew xa q'axel, ek'u ri nutzij man q'axel taj. ³²E ri rejalb'al ri q'ij ri', e ri kajb'al ri', man k'o ta jun reta'm, xa ta ne' ri e'anjel chikaj, xa ta ne' ri K'ojolxel, man k'o ta jun reta'm, xuwi ri Tatxel reta'm weri'.

Chixlaq'ab'enoq b'a', wene' kpe ri rajaw ja e ri ix man k'o ta na'tal chiwech

(Mt 24,42; 25,13-15; Lc 19,12s; 12.38.40)

³³«Chixka'yb'enoq, chixlaq'ab'enoq rumal rech che man iweta'm taj jumpa kpe weri'. ³⁴Weri', kjunamitaj ruk' jun achi che xb'e pa jun b'inem: xel ub'ik xuya kan ri rachoch, xuya kan keqle'n ri e'upataninelab'. Chkech chkijujunal xuya kan ri kichak, ktaqan chrech ri ajjaqal uchi'ja: Chatlaq'ab'enoq. ³⁵Jeri' k'ut, chixlaq'ab'enoq, rumal rech che man iweta'm taj jumpa ri' kpe ri rajaw ri ja, we b'enaq'ij, we upanik'ajal aq'ab', we aretaq chi' koq' chi mam ek', on aq'ab'il. ³⁶Chixib'ij b'a iwib', wene' kpe kamik, k'atek'uri' man k'o ta na'tal chiwech e ixwarinaq kixulriqa'. ³⁷We tzij kinb'ij chiwech ri', chkech konojel kinb'ij wi: ¡Chixlaq'ab'enoq!»

Petinaq pa keb' q'ij ri Pasku'a e ri Azimos

(Mt 26,2-5; Lc 22,1s)

14¹Petinaq chi uloq pa keb' q'ij ri Q'axeb'al (Pasku'a) e ri man k'o ta uch'amilal kaxlanwa (Azimos). Ri enim taq chuchqajawib', e ri e'ajtz'ib'anelab' kkaj kkichap ri Jesus ruk' sub'unem arech kkikamisaj. ²Xa b'a' kkib'ij: «Man pa ri nimaq'ij taj, wene' kwa'laj koyowal ri winaq».

Ri Jesus k'o pa ri B'etani'a

(Mt 26,6-13; Jn 12,1-8)

³Ri are' k'o pa B'etani'a, pa ri rachoch ri Simon ri are' che tajin kaq'iy ri utz'umal. Aretaq chi' ri are' tajin kwa'ik, kpe jun ixoq, ruk'am uloq jun lme't b'anom ruk' je'lik taq ab'aj, nojinaq che k'ok'alaj kunab'al che sib'alaj paqal rajil. Kuwaq'ij ri jun lme't, kuq'ej ri k'ok' kunab'al puwi' ri ujolom ri are'. ⁴Xas chanim ek'o nik'aj che man utz taj kkina' chrech, kkib'ij chkib'il kib': «¿Jasche, xaq kub'an k'ax chrech we utzalaj k'ok' kunab'al ri'? ⁵Xuya wa' weta xk'ayix ub'i le k'ok' kunab'al le', nim chi na apanoq che ri jo'lajujk'al (300) denari'os e xya ta ne' chkech ri emeb'a'ib'». E ri e'are' k'ax kewixwit chrech ri ixoq. ⁶K'atek'ut, ri Jesus kub'ij: «Chiya'a' kan ri are'; ¿jasche kiyajo ri are'? Ri are' jun utzil xub'an chwech ri in: ⁷Jeri' nak'ut ri meb'a'ib' ek'o ri' iwuk' ronojel taq q'ij. E aretaq chi' kiwaj, kuya'o kib'an ri utzil chkech. K'atek'ut ri in, man ronojel mul ta wa' in k'o iwuk'. ⁸Ri are', xub'ano ri xkowin che ub'anik: ri are' xnab'ajik che usuk'umaxik we nub'aqil arech kinmuqik. ⁹Qastzij kinb'ij chiwech, xaq jawije' k'olib'al ne' che kb'ix na wi ri k'ak' Utzalaj Tzij, pa ronojel ri uwachulew, xoquje' kb'ix na wa' we xub'an we ixoq ri' arech jun na'tisab'al rech ri are'».

Ri Judas kb'e kuk' ri enim taq chuchqajawib'

(Mt 26,14-16; Lc 22,3-6)

¹⁰K'atek'uri', ri Judas Iskari'ote jun chkech ri ekab'lajuj, kb'e kuk' ri enim taq chuchqajawib' arech kujach ri are' chkech. ¹¹Aretaq chi' ri e'are' kkita ri utzij ri are', keki'kotik, k'atek'uri' kkijikab'a ri kitzij chrech, che kkiya na keb' oxib' urajil. E ri are' kchoman che utzukuxik jas ujachik kub'ano pa jun utz kajb'al.

¿Jawichi' kawaj wi che kqasuk'umaj wi ri jastaq arech katij ri Q'axeb'al (Pasku'a)?

(Mt 26,17-19; Lc 22,7-13)

¹²Ri nab'e uq'ij, ri man k'o ta uch'amilal kaxlanwa (Azimos), aretaq chi' kpil ri alaj chij rech ri Q'axeb'al (Pasku'a), kkib'ij ri e'utijoxelab' chrech «¿jawichi' kawaj kqasuk'umaj wi ri jastaq arech katij ri Q'axeb'al?». ¹³Xas chanim ke'utaq ub'i ekeb' utijoxelab' e kub'ij chkech: «Jix pa ri tinamit; kik'ulaj jun achi ri' che ruk'am jun q'eb'al ja'. Chiterne'b'ej ub'i ri are'. ¹⁴E jawichi' kok wi ri are', chib'ij chrech ri rajaw ja: "Ri Ajtij kub'ij chaweche: ¿Jawichi' k'o wi ri nunimja, jawi' kuya'o kintij wi ri Q'axeb'al kuk' ri enutijoxelab'?"". ¹⁵E ri are' kuk'ut na ri' chiwach pa ri ukab' ja ajsik, jun nim ja, che suk'ub'am chik ruk' ri taq ch'akataj. Chila', chisuk'umaj wi chqech ri jastaq». ¹⁶Ri etijoxelab' ke'el ub'ik, ke'opan pa ri tinamit, e kekiriqa' ri jastaq jeri' jacha xub'ij ri are' chkech. K'atek'uri' xkisuk'umaj ri Q'axeb'al.

Jun chixo'l ri ix che kawa wuk', kinjachow na ri in

(Mt 26,20-25; Lc 22,14,21-23; Jn 13,21-30)

¹⁷Aremaq chi' kqaj ri q'ij, kopan kuk' ri ekab'lajuj. ¹⁸Arechi' ek'o cho ri taq ri ch'akataj e tajin kewa'ik, ri Jesus kub'ij: «Qastzij, kinb'ij chiwech, che jun chixo'l ri ix kinjachow na ri in, jun che kawa' wuk'». ¹⁹Ri e'are' sib'alaj keb'isonik e chkijujunal kkib'ij chrech: «¿La in ne lo?». ²⁰Ri are' kub'ij chkech: «Jun chiwech ri ix, ix kab'lajuj che kuya ri uq'ab' wuk' pa ri t'imb'al wa. ²¹Jeri' nak'ut, ri uk'ojol ri achi kb'ek jeri' jas tz'ib'atalik chrij ri are'. ¡K'atek'ut, k'ax rech ri jun achi che kjachow na ri uk'ojol ri achi! ¡Are sib'alaj utz ri' chrech ri are' weta mata xa'lax na choq'ijsaq!»

**Chik'ama', are wa' we nub'aqil,
are wa' we nukik'el**

(Mt 26,26-29; Lc 22,15-20; 1 Cor 11,23-25)

²²E aremaq chi' tajin kewa'ik, kuk'am ukoq ri kaxlanwa, kutewchi'j, kupiro, kuya chkech e kub'ij: «Chik'ama', are wa' we nub'aqil». ²³K'atek'uri', chi xaqb'i chik kuk'am ukoq ri jun pajb'al amaja', kub'an ri jun maltyoxinik, e kuya chkech ri e'are', k'atek'uri' konojel kkiqumuj kech. ²⁴E ri are' kub'ij chkech: «Are wa' we nukik'el rech ri Chapb'al q'ab', che kq'ejeje na kumal kech sib'alaj winaq. ²⁵Qastzij kinb'ij chiwech, ri in man kintij ta chik ri uwa'l ri uva chi k'ate' na ri jun q'ij chik che k'ak' chik kinqumuj pa ri Rajawib'al ri Dyos».

Ri Jesus e ri Lu' pa ri juyub' Olivo

(Mt 26,30-35; Lc 22,29.31-34; Jn 13,36-38)

²⁶Kkib'ixoj ri jetaq b'ixonik, ke'el ub'ik e keb'e pa ri juyub' Olivo. ²⁷Ri Jesus kub'ij chkech: «Iwonojel wa' kixtzaq na, rumal rech che tz'ib'atalik: Ri in kinsok na ri ajyuq' e ri taq chij kkijub'uj na kib'. ²⁸K'atek'ut, aremaq chi' ri in kink'astaj na, kinb'e na in nab'e chiwach pa ri Galile'a». ²⁹Ri Lu' kub'ij chrech: «¡Kne'b'a' konojel ketzaqik, ri in man kintzaq taj!». ³⁰Ri Jesus kub'ij chrech: «Qastzij kinb'ij chaweche: Xas chaq'ab' kamik, aremaq chi' maja' kamul koq' ri ama' ek', ri at oxmul chi ri' ab'im che man aweta'm ta nuwach». ³¹K'atek'ut ri are' ruk' ronojel uchoq'ab' kub'ij: «Kne'b'a' kinkam awuk', ri in ma kinb'ij taj che man weta'm ta awach». E xoquje' konojel jeri' kkib'ij.

**Ri Jesus e ri e'utijoxelab'
ke'opan pa ri Getsemani**

(Mt 26,36-46; Lc 22,40-45)

³²Ke'opan pa jun k'olib'al che ub'i' Getsemani e kub'ij chkech ri e'utijoxelab': «Chixkanaj kan waral, k'atek'uri' ri in kinech'aw na ruk' ri Dyos». ³³Chanim ke'uk'am ub'i ruk', ri Lu', ri Santi'ago e ri Xwan, k'atek'uri' kumajij sib'alaj xib'arikil b'isob'al. ³⁴Kub'ij chkech: «Ri wuxlab'al sib'alaj kb'isonik je' jas kopan kamikal; chixkanaj kan waral e chixlaq'ab'enoq». ³⁵Ri are' knab'ej apan jub'iq', ktzaq cho ri ulew e ri are' kuk'omij toq'ob' chech ri Dyos, arech we kuya'o kq'ax ub'i ri jun kajb'al chrech ri are'. ³⁶K'atek'uri', ri are' kub'ij: «¡Ab'b'a! (Tat) ¡Ri at katkowinik kab'an ronojel jastaq: Chawesaj ub'i chwech we jun pajb'al amaja' ri'. K'atek'ut man are ta chb'antajoq ri kinwaj ri in, are chb'antajoq ri kawaj ri at!». ³⁷K'atek'ut, kpetik e ewarinaq ke'uriga' ri e'are'. E kub'ij chrech ri Pedro: «Simon, ¿la atwarinaq? ¿La man k'o ta achuq'ab' arech katk'asi' jun kajb'al? ³⁸Chixk'asaloq e chixch'awoq ruk' ri Dyos, arech man kixqaj ta pa ri itzel: ri uxlab'al usuk'ub'am rib', are nak'ut ri b'aqilal ma k'o ta uchoq'ab'». ³⁹Chanim chik, kel chi ub'i jumul e kch'aw ruk' ri Dyos, kub'ij ri tzij che xub'ij nab'e. ⁴⁰Kpe chi jumul e ewarinaq ke'uriga' ri e'are', rumal rech che al ri kiwoq'och che ri waram. Man keta'm taj jas jun tzij kkib'ij chrech. ⁴¹Kpe che

urox mul e kub'ij chkech: «Chanim ri' kuya'o kixwarik e kixuxlanik. Kopan ri jun kajb'al: Che ri Uk'ojol ri achi kjachitaj na pa kiq'ab' ri e'ajmakib'. ⁴²Chixwa'lijoq! jJo' b'a! Ri jun che kinujach na ri in, naqaj chik k'o wi».

Kpe ri Judas, jun chkech ri ekab'lajuj

(Mt 26,47-56; Lc 22,47-53; Jn 18,2-11)

⁴³Chi chanim, aretaq chi' tajin kch'aw na, kpe ri Judas, jun chkech ri ekab'lajuj e epetinaq ruk' are' juq'at winaq ruk' kich'ich' rech ch'o'j e ruk' taq che'. Epetinaq uloq, rumal etaqom uloq kumal ri enim taq chuchqajawib', ri e'ajtz'ib'anelab' e ri enima'q taq winaq. ⁴⁴Ri jun rachi'l che xusutij rib' chuwach che kujach na chkech, uya'om we jun k'utb'al chkech ri': «Ri jun che kintz'umaj na ri in, are ri' ri are'. Chichapa' b'a' e chik'ama' b'ik e gas chiwila' jas uk'amik ub'ik kib'ano». ⁴⁵Aretaq chi' kopanik, xas chanim kqeb' ukoq ruk' e kub'ij chrech: «Rab'b'i», e kutz'umaj. ⁴⁶Ri e'are' kkikoj kiq'ab' chrech e kkichapo. ⁴⁷Jun chkech ri ek'o chila', kuk'am koq ri uch'ich' rech ch'o'j e kusok ri upataninel ri nim chuchqajaw, k'atek'uri' kresaj ub'i ri uxikin.

⁴⁸K'atek'uri', ri Jesus kub'ij chkech: «¿La je' jas chrij jun ela'om, ri ix xixel uloq ruk' ch'ich' rech ch'o'j e ruk' taq che' che nuchapik? ⁴⁹Ronojel taq q'ij, ri in, in k'o iwuk' pa ri Rachoch ri Dyos. Xink'ut ri tzij, tek'uri' ma xinichap taj. K'atek'ut, kk'ulmatajik weri', arech kb'antajik ri tz'ib'atalik». ⁵⁰Kkiya kan ri are' e konojel ke'animajik. ⁵¹Jun k'ojol ala kuterne'b'ej b'i ri are', ri are' xuwi ruk' jun manta ch'uqutalik, kkichap ri are'. ⁵²K'atek'ut ri are', kuya kan ri manta e ch'analik kanimaj ub'ik.

Ri Jesus kk'am ub'i chkiwach ri Sanedrin

(Mt 26,57-68; Lc 22,54.63-71; Jn 18,15s.18)

⁵³Kkik'am ub'i ri Jesus pa ri rachoch ri Nim Chuchqajaw. Kkimulij kib' konojel ri enim chuchqajawib', ri enima'q taq winaq e ri e'ajtz'ib'anelab'. ⁵⁴Xoquje' ri Lu' naj apanoq uterne'b'em ub'ik chi k'ate' na pa ri nim rachoch ri Nim Chuchqajaw. T'uyul ukoq kuk' ri e'ajpataninelab', tajin kumiq' rib' cho ri q'aq'.

⁵⁵Chi chanim, ri enima'q chuchqajawib' e konojel ri Sanedrin, kkitzujukuj jun q'atojtzij puwi' ri Jesus, arech kkikamisaj ri are', k'atek'uri' man kkiriq taj. ⁵⁶Rumal rech che ek'ya kkib'ij tzijtal puwi' ri are', k'atek'ut ri jetaq kb'ixik man junam taj ke'eloq. ⁵⁷Ejupun, ketak'i'k e kkib'ij puwi' ri are' we jun tzijtal ri': ⁵⁸«Ri uj xqato che xub'ij: Ri in, kinwilijisaj na ub'ik we Rachoch ri Dyos ri', che b'anom kumal kiq'ab' achijab' e pa oxib' q'ij, ri in kinyak chi na jun chik che man kiq'ab' ta achijab' keb'anowik». ⁵⁹E xoquje' ruk' weri' man junam taj ke'el ri kitzij. ⁶⁰Kwa'laj ri nim chuchqajaw, ktak'i' panik'aj e kuta chrech ri Jesus: «¿La man k'o ta jun tzij kab'ij? ¿Su wa' we kkib'ij we winaq chawij ri at ri'?» ⁶¹K'atek'ut, ri are' man k'o ta jun tzij kub'ij. Jumul chik, ri Nim Chuchqajaw kuk'ot uchi' ri are' e kub'ij chrech: «¿La at ri' ri Kristo ri Uk'ojol ri jun che tewchi'talik?». ⁶²«Je', in ri are', kcha ri Jesus, tek'uri' kiwil na ri' ri uk'ojol ri achi t'uyulik pa ri rikyaq'ab' ri kowinem e che petinaq uloq pa taq ri sutz' chikaj».

⁶³Chi chanim, ri nim chuchqajaw kuraqatij ri ratz'yaq e kub'ij: «¿La rajawaxik na jun q'atb'altzij chqech? ⁶⁴Ri ix xita ri itzel tzij yoq'b'al ri Dyos. ¿Su kichomaj ri ix puwi'?» Konojel kkiya ri jun q'atojtzij puwi' che taqal chrij kkamisaxik.

⁶⁵E jupun chkech, kkichub'aj uwach ri are'. Kkich'uq ri uwach, kkich'ayo e kkib'ij chrech: «¿Chub'ana' q'axal utzij ri Dyos!». E ri e'ajpataninel sib'alaj kkich'ay ri are'.

Ri in, man weta'm ta uwach ri achi che ktzijoxik ri', kcha ri Lu'

(Mt 26,69-75; Lc 22,55-62; Jn 18,15-18,25-27)

⁶⁶Xa jek'uri', ri Pedro k'o ikim cho ja, kopan jun umokom ri nim chuchqajaw. ⁶⁷Kril ri Pedro che tajin kumiq' rib'. Sib'alaj kuka'yej chupalaj are' e kub'ij chrech: «Xoquje' ri at, at k'o ruk' ri Jesus ri Ajnasaret». ⁶⁸K'atek'ut, ri are', man in k'o taj, kcha': «Man weta'm taj e man kinch'ob' taj su ri kab'ij». Chi chanim kel ub'i pa ri okib'al, k'atek'uri' koq' jun ama' ek'. ⁶⁹Ri jun mokom che kril ri are', kub'ij chi jumul chkech ri winaq: «¡We are' ri', jun kuk' ri e'are'!». ⁷⁰K'atek'ut, jumul chik ri are' kub'ij che man kuch'ob' ta uwach. Xas chanim chik, ri winaq che ek'o chila' kkib'ij chrech ri Pedro: «Qastzij ne' che ri at, at jun kuk'. E xoquje' at Ajgalile'a». ⁷¹K'atek'ut, ri are' sib'alaj kuraqaqej uchi' e ko kub'ij: «Ri in, man weta'm ta uwach ri achi che ri kitzijoj ri'». ⁷²E xas chanim, koq' chukamul jun ama' ek'. E ri Lu', kna'taj chrech ri tzij xub'ij ri Jesus chrech: «Maja' na che kamul koq'ik ri ama' ek', oxmul chik ab'im che ri at man aweta'm ta nuwach ri in». E ri are' kutzaqapij oq'ej.

Ri Jesus kk'am ub'ik chuwach ri Pilato

(Mt 27,1s.11-26; Lc 22,66; 23,1-5.13-25; Jn 18,28-40.19,4-16)

¹⁵Chi chanim, arechi' ksaqar uwachulew, ri enima'q taq chuchqajawib', kkisuk'umaj jun mulin ib' kuk' ri enima'q winaq chik, ri e'ajtz'ib'anelab' e konojel ri Sanedrin. Arechi' yuttajinaq chik ri Jesus, kkik'am ub'ik e kkijach chrech ri Pilato. ²Ri Pilato kuta chrech ri are': «¿La at ri at ajawinel chkech ri Ajjudi'o?». Ri Jesus kub'ij chrech: «At katb'in weri'». ³E ri enima'q taq chuchqajawib' sib'alaj kkib'an q'atojtzij puwi' ri are'. ⁴E ri Pilato, kuta chi jumul chrech: «Ri at, ¿la man k'o ta jun tzij kab'ij? ¡Chawilampe' ri taq q'atojtzij kb'an paw' ri at!». ⁵Katek'uri', ri Jesus man k'o ta jun tzij kub'ij. E ri Pilato sib'alaj ksach uk'u'x chrech.

⁶Chjunal nimaq'ij, kutzaqapij ub'i jun winaq chkech che ri ek'o pa che', ri jun che kkaj e kkita ri e'are'. ⁷K'o jun pa che' che ub'i' B'arrab'as. Xchapitaj ri are' chkixo'l ri e'itzel taq winaq che xkikamisaj jun achi aretaq chi' xyakitaj koyowal ri winaq. ⁸Xepaqi' uloq ri winaq e xkimajij utayik ri utzij arech kesax ub'i jun jeri' jacha ri naq'atalik. ⁹Ri Pilato kub'ij chkech: «¿La kiwaj che are kintzaqapij ub'i chiwech ri ajawinel kech ri Ajjudi'o?». ¹⁰Rumal rech che ri are' kuch'ob'o che ri echuchqajawib' xkijach ri are', rumal ri kiti'tik chrech. ¹¹K'atek'uri', ri enima'q taq chuchqajawib' kkikoj kik'u'x ri winaq arech are kkita'o che are ktzqapix ub'i ri B'arrab'as chkech. ¹²K'atek'uri', ri Pilato kub'ij chi jumul chkech: «¿Su k'ut kinb'an na chrech ri are' ri kib'ij chrech ajawinel kech ri Ajjudi'o?». ¹³K'atek'ut, jumul chik ri winaq sib'alaj kkiraqaqej kichi' e kkib'ij: «Charipib'a' cho ri ripib'al!». ¹⁴E ri Pilato kub'ij chkech: «¿Jas k'ut ri itzel ub'anom?». K'atek'ut, ri e'are', jumul chik sib'alaj ko chi na kkiraqaqej kichi' e kkib'ij: «Charipib'a' cho ri ripib'al». ¹⁵Xa jeri' k'ut, ri Pilato are kraj utz kkanaj kan kuk' ri winaq. Kutzaqapij ub'i ri B'arrab'as, k'atek'uri' kujach ub'i ri Jesus chkech arechi' xch'iyitaj ub'i ruk' asyar, arech kkiripab'a' cho ri ripib'al.

Utz awach at, at ajawinel kech ri e'ajjudi'o

(Mt 27,27-31; Jn 19,1-3)

¹⁶Ri exoltato kkik'am ub'i ri are' pa ri nimalaj ja, pa ri Pretori'o, e kesik'ix konojel ri kohorte. ¹⁷Kkikoj jun kyaqlaj atz'yaq chrech, kkipach'uj ri k'ix, kkib'an jun ketakik chrech e kkikoj cho ri ujolom. ¹⁸Kkimajij uya'ik jun rutzil uwach: «Utz awach ri at, at ajawinel kech ri Ajjudi'o». ¹⁹Kkiq'osij ri ujolom ruk' jun aj, kkichub'aj uwach. Kkimej kich'ek chuwach,

kkib'ano jacha nim kkil wi. ²⁰Aretaq chi' xetz'ab'etaj uwach kumal ri e'are', kkesaj ri jun kyaqlaj atz'yaq chrech e kkikoj chi ub'i jumul ri ratz'yaq ri are'.

Ri Simon Ajsirene

(Mt 27,32s; Lc 23,26; Jn 19,17)

Kkesaj ub'ik, kkik'am ub'ik arech kkiripb'a' cho ri ripb'al. ²¹E kkisik'ij jun achi che kok'ow ukoq chila', arech kuto' che uk'amik ub'i ri uripb'al, are ri Simon ri Ajsirene, kitat ri Alejandro e ri Rufo, ri are' tzalijinaq uloq pa ri uchak che ri ulew. ²²E kkik'am ub'i ri Jesus pa ri jun k'olb'al che Golgota ri ub'i', che kub'ij jolomaj pa qach'ab'al.

Ri Ripab'anik

(Mt 27,34-38; Lc 23,33s; Jn 19,18-24)

²³Kkiya chrech, amaja' ruk' mirra, k'atek'uri' ri are' man kutij taj. ²⁴Xas chanim kkiripb'a' ri are' cho ri ripb'al e kkik'yaq retz'ab'axik ri ujachik ub'i ri ratz'yaq chkiwach. ²⁵Pa ri urox kajb'al k'o wi, aretaq chi' kkiripb'a' ri are' cho ri ripb'al. ²⁶Tz'ib'atalik jas ri rumal xb'an ri q'atojtzij puwi', jeri' kub'ij: «Ri ajawinel kech ri Ajjudi'o». ²⁷E ruk' ri are' keripb'a'xik ekeb' elaq'omab', jun pa ri rikyaq'ab' e jun pa ri umox.

Ri Jesus k'o cho ri ripb'al e ketzelax uwach

(Mt 27,39-44; Lc 23,35-37)

²⁹Ri winaq che keq'ax ukoq chila', kketzelaj uwach e kkijich'ja' ri kijolom. Kkib'ij: «iUtz nak'ut! ri at che kak'is tzij puwi' ri Rachoch ri Dyos, k'atek'uri', kayak chi jumul pa oxib' q'ij, ³⁰chakolo' b'a' awib' ri at, i'chaqasaj awib' cho ri ripb'al!». ³¹Xoquje' ri enima'q taq chuchqajawib' e ri e'ajtz'ib'anelab' ketz'eb'ej uwach ri e'are' chkixo'l e kkib'ij: «iRi are' xe'ukol nik'aj chik, k'atek'uri', man kkowin ta che ukolik rib' are'! ³²Ri Kristo, ri rajawinel ri Isra'el, chqaj b'a' uloq chanim ri' cho ri ripb'al, arech kaqil ri uj e kujkojon chrech ri are'!». Xoquje', ri eripb'am ruk' ri are' sib'alaj kketzelaj uwach.

Ri ukamikal ri Jesus

(Mt 27,45-54; Lc 23,44-47; Jn 19,28-30)

³³Aretaq chi' kopan ri uwaq kajb'al, kq'equ'marik ronojel ri uwachulew chi k'ate' na kopan ri ub'elej kajb'al. ³⁴Pa ri ub'elej kajb'al ri Jesus ko kuraqaqej uchi': «Elo'i, Elo'i, lema sabaktani?». –che kub'ij pa qach'ab'al: «Nudyos, Nudyos, i'jasche ri at kinawonb'a' kanoq?». ³⁵Ejupun chkech ri ek'o chila', aretaq chi' kkita ri utzij, kkib'ij: «iJe' nak'ut, ri are' ksik'in chrech ri Eli'as!». ³⁶K'atek'uri', jun chkech kutij anim kb'ek e kumub'a' uloq jun wo's pa vinagre. Kukoq pa ri utza'm jun aj e kuya chrech arech kuqumuj. Kub'ij: «iChiya'a kanoq! Chqila' na we kpe ri Eli'as che uqasaxik». ³⁷E ri Jesus sib'alaj ko kuraqaqej uchi' e kel ri ranima'. ³⁸E ri payu' k'o pa ri Rachoch ri Dyos kuraqatij rib' chi ajasik uloq e kopan ikim. ³⁹Ri jun k'amalb'e chkech ok'al xoltato che k'o chuwach, aretaq chi' krilo che jeri' relb'al ub'i ri ranima' xub'ano, kuraqaqej uchi': «iQastzij nak'ut, we achi ri' are Uk'ojol ri Dyos!»

Ejupun taq ixoqib' ek'o ukoq pa ri uk'olb'al Jolomaj

(Mt 27,55s; Lc 23,49; Jn 19,25)

⁴⁰Xoquje' ek'o ejujun ixoqib' che naj keka'y uloq, e'are ri e'are' ri Mari'y ri Ajmagdala, ri Mari'y che kinan ri k'olik Santi'ago e ri Joset; e ri Salome. ⁴¹Ri e'are' che xkiterne'b'ej e xkipatanij aretaq chi' ri are' k'o pa ri Galile'a. Xoquje' ek'o sib'alaj ek'i chik che epetinaq uloq ruk' ri are' tza aretaq chi' xopan pa ri Jerusalem.

Ri Jose Ajarimate'a

(Mt 27,57-61; Lc 23,50-55; Jn 19,38-42)

⁴²Aretaq chi' kqaj uwach ri q'ij, k'atek'uri' chi are kuriq ukoq ri Suk'umanik, chuxe' kan ri q'ij sab'ado, ⁴³ri Jose ri Ajarimate'a, jun winaq k'o nim ub'anik chkixo'l ri Ajawab', che xoquje' ri are' reye'm ri Rajawib'al ri Dyos, kpetik ruk' ri Pilato e kuta ri ub'aqil ri Jesus chrech. ⁴⁴Ri Pilato ksach uk'u'x che kaminaq chik. Kusik'ij ri k'amalb'e e kuta chrech we naj chik kaminaq. ⁴⁵Aretaq chi' reta'm chik ri jastaq rumal ri k'amalb'e, kuya ri ub'aqil chrech ri Jose. ⁴⁶Ri are' kuloq' jun atz'yaq, kuqasaj uloq ri Jesus, kub'atz' pa ri jun q'u'b'al e kukoj kan pa jun ujul kaminaq che k'otom cho jun ab'aj. K'atek'uri', kukoj kan jun ab'aj chuwach ri rokib'al ri jul. ⁴⁷Ri Mari'y ri Ajmagdala e ri Mari'y ri unan ri Joset, kkilo jawichi' kokisax kan wi ri are'.

Man k'o ta waral

(Mt 28,1-8; Lc 24,1-10; Jn 20,1s)

16¹Pa taq ri uk'isb'alil ri Sab'ado, ri Mari'y ri Ajmagdala, ri Mari'y ri unan ri Santi'ago, e ri Salome, kkiloq' k'ok' taq kunab'al arech keb'e che uk'ok'arisaxik ri ub'aqil. ²E aretaq chi' ksaqar uwachulew, ri nab'e q'ij che ri xmano, keb'e pa ri ujul, aretaq chi' kel uloq ri q'ij.

³Kkib'ij chkib'il kib': «Jachin kresaj ri' ri ab'aj chqawach ri k'o chuchi' ri jul?». ⁴E aretaq chi' keka'y apan chikaj, kkilo che esam chik ri ab'aj che k'o puwi' ri jul; sib'alaj nim ri jun ab'aj. ⁵Ke'ok pa ri jul, k'atek'uri' kkil jun k'ojol ala t'uuyul pa ri rikyaq'ab', ukojom saq taq atz'yaq e ri e'are' kkixib'ij kib'. ⁶K'atek'uri', ri are' kub'ij chkech: «Mixib'ij iwib'. Ri Jesus ri Ajnasaret che kitzukuj ri ix, che ri xripab'axik cho ri ripb'al. Ri are' xk'astaj uwach, man k'o ta waral. Chiwilampe' ri k'olb'al jawichi' xokisax wi. ⁷K'atek'ut, jix jib'ij chkech ri e'utijoxelab' e chrech ri Lu', che knab'e'aj ri' ri are' chkiwach pa ri Galile'a: Jela', kkil na wi ri are', jeri' jas xub'ij chkech». ⁸Ri e'are' ke'animajik, ke'el uloq pa ri jul, rumal rech che sib'alaj keqoyqotik e jun xib'irikil xechapowik. K'atek'uri', man k'o ta xkitzijojb'ej weri' rumal rech che kixib'im kib'.

Ri Jesus kuk'ut rib' chkiwach ri Mari'y ri Ajmagdala e ri etijoxelab'

(Lc 24,13-53; Jn 20,19-23; Mt 28,18-20; Hch 1,4-14)

⁹Ri are', kwa'laj aq'ab'il, pa ri nab'e q'ij rech ri xmano, e nab'e kuk'ut rib' chuwach ri Mari'y ri ajmagdala, che xas che are' xe'uk'yaq uloq wuqub' Itzel. ¹⁰Ri are' kb'e che ub'ixik weri' chkech ri xek'o'ji'k erachi'l ri are', che tajin keb'isonik e tajin ke'oq'ik. ¹¹Ri e'are', aretaq chi' kkito che k'aslik ri are' e che ilitajinaq chi rumal ri are', man kkikotaj taj.

¹²Chuwach chi aq'anoq weri', ri are' jun wi chik ri uk'ayib'al kuk'ut rib' chkiwach ekeb' chik chkech ri e'are', aretaq chi' b'enam kkib'ano pa ri k'olb'al kulew. ¹³E ri e'are' ketzalij uloq che ub'ixik weri' chkech ri e nik'aj chik, e xoquje' man kekojon ta chkech ri e'are'.

¹⁴E pa uk'isb'alil kuk'ut rib' chkech ri eju'lajuj aretaq chi' tajin kewa'ik. Ri are' ke'uyajyatej rumal rech che sib'alaj man kkaj taj kekojon chkech ri xe'ilowik che k'aslik ri are'. ¹⁵E kub'ij chkech: «Jix pa ronojel uwachulew, chiya'a ub'ixik ri utzljaj tzij pa ronojel

uxe'kaj pa ronojel uwachulew. ¹⁶Jachin ri kkojon chrech weri' e kqasax ja' puwi', kkolta'j ri'. Ri are' che man kukoj ta weri' man kkolta'j ta ri'. ¹⁷Are wa' we jetaq k'utb'al kk'o'ji' kuk' ri kekojon chrech we jastaq ri': Pa ri nub'i' kekik'yaq na ri Itzel, ketzijon na pa k'ak' taq ch'ab'al, ¹⁸kkichap na nima'q taq kumatz, e kne'b'a' kkitij jun itzelalaj kunab'al man kub'an ta k'ax chkech. Kkiya na ri kiq'ab' pakiwi' ri eyawab'ib' e kekunataj na ri'».

¹⁹E aretaq chi' xb'itajik we utzij chkech ri', ri Ajawxel Jesus, kpaqab'ax chi pa ri kaj e kt'uyi' pa ri rikyaq'ab' ri Dyos. ²⁰E ri e'are' keb'e che ub'ixik ri tzij pa ronojel k'olib'al. Ri Ajawxel ktob'an kuk' e kujikib'a' ri Tzij ruk' ri jetaq k'utb'al che krachi'laj.